

Autor práce: **Berenika Vávrová**

Vedoucí práce: **Michel Perottino, Ph.D.**

Oponent práce: **PhDr. Kristýna Hercegová**

Datum obhajoby: **2008**

Hodnocení: **výborně**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

Vlastní text práce bez anotací a příloh má celkem 75 881 znaků s mezerami, tj. 45 normostran.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 10. 6. 2008

Berenika Vávrová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce, Michelu Perottinovi, Ph.D., za pomoc a rady při psaní této bakalářské práce.

Bibliografický záznam

VÁVROVÁ, Berenika. *Euroskepticismus ve Francii a zamítnutí „Euroústavy“*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2008, 61 s.
Vedoucí bakalářské práce: Michel Perottino, Ph. D.

Anotace

Bakalářská práce *Euroskepticismus ve Francii a zamítnutí “Euroústavy”* se zabývá analýzou francouzského euroskeptického postoje a jeho vlivu na výsledek referenda o Evropské ústavní smlouvě.

Je rozdělena na dvě hlavní části; první kapitola studuje negativní vztah k EU a důvody takového postoje jak u francouzské veřejnosti, tak i u politických stran. Kromě studií vychází tato část především z průzkumů veřejného mínění.

Druhá kapitola práce se pak zabývá obdobím referenda z 29. května 2005, analýzou tehdejší situace ve Francii, a interpretací výsledku referenda, přičemž se snaží určit, jaká byla souvislost mezi euroskeptickými názory a referendem, z jaké části na něj měly vliv právě ony a z jaké části byl jeho výsledek dán jinými faktory.

Annotation

The bachelor thesis *Euroscepticism in France and the rejection of the European constitution* deals with the analysis of the French eurosceptic attitude and its influence on the outcome of the referendum on the European constitutional contract.

It is divided into two main sections; the first chapter studies the negative attitude towards the EU and the reasons of this attitude in the French public as well as in the political parties. Besides studies, this section is largely based on surveys of public opinion.

The second chapter deals with the referendum period from the 29th of May 2005, with the analysis of the situation and the interpretation of the referendum results, while it deems to stipulate the connection between eurosceptic ideas and the referendum, the part influenced by these and the part of the result influenced by other factors.

Klíčová slova

Francie, Evropská unie, euroskepticismus, politické strany, veřejné mínění, Evropská ústavní smlouva, rozšíření EU

Keywords

France, European Union, Euroscepticism, political parties, public opinion, European Constitution, EU Enlargement

Obsah

Úvod.....	9
1. Euroskepticismus ve Francii	12
1.1 Euroskeptické tendence ve francouzské populaci	13
1.1.1 Postoj francouzské veřejnosti.....	14
1.1.2 Průzkumy veřejného mínění	15
1.1.3 Souvislost s ekonomickou, sociální situací ve Francii.....	18
1.1.4 Témata francouzského euroskepticismu	19
1.1.5 Otázka rozšíření Evropské unie	22
1.1.6 Vstup Turecka do EU.....	26
1.1.7 Lhostejnost ve vztahu k EU	27
1.1.8 Zhodnocení přístupu francouzské veřejnosti k EU	27
1.2 Euroskepticismus ve francouzské politice	28
1.2.1 Definice euroskeptického přístupu politických stran k EU.....	28
1.2.2 Tvrdý euroskepticismus na francouzské politické scéně	30
1.2.3 Mírný euroskepticismus	32
1.2.4 Shrnutí poznatků o euroskeptických tendencích na politické scéně	32
2. Referendum o „Euroústavě“ jako potvrzení francouzského euroskepticismu?	33
2.1 Ekonomická, politická a sociální situace ve Francii mezi lety 2004 a 2005..	34
2.1.1 Hospodářská otázka	34
2.1.2 Vztah občanů k domácí politické scéně	35
2.1.3 Volby do Evropského parlamentu 2004.....	36

2.2 Referendum o Evropské ústavě.....	37
2.2.1 Příprava nového institucionálního rámce EU	37
2.2.2 Referenda ve francouzské historii a poučení z nich.....	38
2.2.3 Témata kampaně před referendem a její průběh	39
2.2.4 Referendum z 29. 5. 2005 a jeho interpretace.....	43
2.2.5 Následky referenda v souvislosti s francouzským postojem k EU	46
2.2.6 Shrnutí vztahu Francouzů k referendu o „Euroústavě“	51
Závěr	52
Resumé.....	54
Summary	54
Seznam obrázků	56
Seznam tabulek	56
Použitá literatura	57
Použité primární zdroje.....	59
Seznam použitých zkratk	61

Úvod

29. 5. 2005 se ve Francii odehrálo referendum o Evropské ústavní smlouvě. Voličům byla položena následující otázka: Souhlasíte s návrhem zákona, který schvaluje dokument Evropské ústavní smlouvy? Na ni odpovědělo 15 449 508 voličů, představujících 54,67% všech francouzských občanů, záporně. Kladně se vyjádřilo 12 808 207, respektive 45,33% zapsaných voličů. Účast dosahovala 69,37%, z nichž prázdný lístek vhodilo 2,52%¹. Poměrně vysoká účast dala referendu legitimitu a tím pádem i legitimitu zamítnutí dokumentu „Euroústavy“.

Po vyhlášení jeho výsledků se ve většině domácích i světových médiích začaly objevovat komentáře a analýzy, jak je Francie euroskeptickou zemí; spustila se společenská debata na téma ambivalentního vztahu Francie k EU. Přitom do té doby se o negativním postoji země k EU mnoho nemluvilo. Pokud by se Francie, jakožto jeden z dosavadních motorů evropské integrace, skutečně stala euroskeptickou, mohlo by to mít vliv na celý další osud EU. Debata na téma francouzského pro- či protievropského postoje je tudíž i pro nás, jakožto člena EU, aktuální. Výběr tématu je pro Českou republiku relevantní i proto, že mluvíme-li o širším výskytu euroskepticky laděných postojů ve Francii, jsou mimo jiné dány postojem k zemím střední a jihovýchodní Evropy, tedy i k ČR.

Předmětem mé práce je analýza euroskeptických postojů mezi veřejností a na politické scéně ve Francii v období před rozšiřováním EU do zamítnutí „Euroústavy“ francouzskými voliči, tedy v zhruba v letech 2002 až 2005. Konkrétně se bude zabývat zkoumáním vlivu euroskeptického postoje na referendum o Evropské ústavní smlouvě.

Negativní postoj k EU a integračnímu procesu je obecně nazýván termínem euroskepticismus. Je však nutné rozlišovat různé nuance tohoto termínu, v každé zemi je negativní postoj k EU odlišný, navíc je třeba si uvědomit i fakt, že jednotliví autoři chápou definici euroskepticismu různě. V mé práci je euroskepticismus chápán jako myšlenkový směr nebo názor, odmítající, negativně se vymezující současné podobě EU, jejím pravomocem a institucím, ale především tomu, kam dále směřuje. Práce v tomto bodě přejímá definici euroskepticismu tak, jak s ní pracují Paul Taggart a Alex

¹ Přesná čísla podle oficiálních informací francouzského Ministerstva vnitra, staženo 12. 5. 2008, http://www.interieur.gouv.fr/sections/a_votre_service/resultats-elections/rf2005/000/000.html.

Szczerbiak na základě svých zkoumání postojů k EU v jednotlivých členských zemích. Jejich zájem se nicméně soustřeďuje téměř bez výjimky na politickou scénu a analýzu euroskepticismu v této rovině. Pro komplexní pochopení francouzské situace je třeba se zaměřit i na postoj veřejnosti k Evropské unii, který představuje další důležitý rozměr. Ostatně, do povědomí veřejnosti se dostal francouzský negativnější postoj k EU až v souvislosti s referendem o „Euroústavě“, kdy se jednalo právě o vyjádření názoru Francouzů, a ne francouzské politické scény. Pro komplexní pochopení vztahu Francie k EU je proto třeba zkoumat obě roviny.

Jakkoliv je přítomnost myšlenek a postojů EU ne ve všem nakloněných ve Francii posledních let faktem, nazývat Francii euroskeptickou zemí a tomuto domnělému euroskepticismu přisuzovat výsledek referenda o Evropské ústavní smlouvě z 29. 5. 2005, jak to bývá často prezentováno, je zkratkovité. Ve snaze přispět do aktuální společenské debaty přichází tato práce s předpokladem, že negativní vnímání některých aspektů EU a euroskeptickou rétoriku některých francouzských politických stran nelze dávat do přímé souvislosti s výsledky referenda o „Euroústavě“, jak bývá někdy interpretováno.

Tato práce jednak zkoumá a analyzuje situace a dění ve Francii v době rozšiřování EU a době referenda, zároveň vychází z analýzy průzkumů veřejného mínění a z analýzy postojů a programů politických stran ve snaze podchytit v obou těchto rovinách rysy euroskepticismu, aby bylo možné odpovědět si na otázku, jaké faktory mohly za negativní odpověď v referendu, a jaký vliv na ni měl skutečný či domnělý francouzský euroskepticismus, přičemž se snaží obhájit názor, že existovaly jiné důvody Francouze vedoucí k zamítnutí „Euroústavy“.

Zde je namístě upřesnit, že negativní postoj k EU má ve Francii poněkud odlišný ráz. Francouzským specifikem je podpora ideje evropské integrace, podpora jejích institucí a celkově vzato i současného stavu. To, kam Evropská unie naopak směřuje, ať už je to její instituciální reforma nebo teritoriální dimenze integračního procesu, je ve Francii nahlíženo negativně. Ambivalentní postoj k EU se odráží i v této práci; Francie může být podle některých měřítek nazývána euroskeptickou, protože plně nepodporuje všechny aspekty integrace, na druhé straně, z průzkumů vyplývá i silná podpora evropské politiky.

Abychom mohli pochopit a určit souvislost mezi negativními náladami k EU a výsledky referenda o Evropské ústavní smlouvě, je nutné odlišit dvě roviny euroskepticismu, tak, jak je vidí Pascal Perrinaud². Podle něj euroskepticismus v pravém slova smyslu je názor nebo myšlenkový proud odmítající samu podstatu evropské integrace a všechny její prvky. Euroskeptické myšlení, pokud ve Francii je přítomno, je mnohem přesnější chápat ho ve významu přeneseném, jako odmítání toho, kam současná evropská integrace směřuje. Termín euroskepticismus ve svém prvovýznamu je vhodný při definici některých extremistických politických stran.

Práce je rozdělena na dvě hlavní části. První si klade za cíl vysledovat a analyzovat rysy euroskeptického názoru jak u veřejnosti, tak v rovině politické scény, a popsat důvody takového postoje. Část druhá se zaměří na referendum o „Euroústavě“ a kampaň před ním. V souvislosti s poznatky o míře euroskeptického citění z první části, se bude se snažit dokázat, že přestože ve Francii rysy negativního postoje k EU existovaly, měly však jasné limity. Výsledky referenda ovlivnily mnohem méně než jiné faktory, jako domácí politická a ekonomická situace, což dokazuje i fakt, že v referendu z 29. 5. 2005 se negativně vyslovilo i mnoho lidí, kteří se jinak řadí mezi eurooptimisty.

Téma francouzského euroskepticismu je, respektive po zamítnutí „Euroústavy“ hojně bylo, diskutováno v médiích po celém světě. Bohužel se většinou jedná spíše o povrchní novinové články, než hodnotné studie. Najít dostatek vhodných pramenů se ukázalo poměrně náročné, přesto myslím, že jsem nakonec informace čerpala z nejkvalitnějších veřejně dostupných zdrojů. Z výše zmíněného důvodu jsem byla odkázána především na práce francouzsky mluvících autorů. Většina prací psaných v jiném jazyce vycházela právě z jejich tezí a nepřinášela mnoho nového, proto jsem se rozhodla čerpat z jejich prací přímo. Jsem si vědoma, že by to mohlo vést k zaujmutí jednostrannému pohledu na problematiku, proto jsem se vždy snažila dívat na díla objektivně a nepřejímat subjektivní pohled autorů.

Má práce, jak již bylo naznačeno, přejímá definici euroskepticismu podle Paula Taggarta a Alexe Szczerbiaka, zároveň kvůli nedostatku zdrojů na toto téma přejímá i jejich teorii dělení euroskeptických stran. Práce těchto autorů, dlouhodobě se zabývajících výzkumem euroskeptických hnutí nejen ve Francii, do jisté míry vyvážily

² Perrineau, Pascal, Boissieu, Laurent, Boy, Daniel, et al., *Le vote européen: 2004-2005*, Paris: Presses de la Fondation nationale des sc, 2005, str. 238-240.

jinak většinově francouzsky psané zdroje, a byly klíčových zdrojem informací při analýze pozice politického spektra.

Abych mohla analyzovat postoj veřejného mínění, byla jsem nucena pracovat s průzkumy veřejného mínění. Ty jsem čerpala především ze stránek Eurobarometru, které mi poskytly jak samotné výzkumy, tak odbornou analýzu výsledků některých z nich. Pro jejich lepší interpretaci a pochopení dobové situace ve Francii byly zcela zásadní některé další práce. Z literatury je na místě zmínit především publikaci Science-Po Nicolase Saugera, Sylvain Brouarda a Emiliano Grossmana *Les Français contre l'Europe?*, a studii autorů Saugera a Laurenta *Le référendum de ratification du traité constitutionnel: Comprendre le „Non“ Français* pro CEVIPOF, které se zabývají vztahem Francie k EU a především k „Euroústavě“, a podle mého názoru představují kvalitní a objektivní studii. Pro orientaci v dobové situaci ve Francii mi byla zdrojem informací tématická vydání časopisů *Le débat* a *Esprit* z let 2004 až 2006, přinášející různé úhly pohledu autorů jednotlivých příspěvků. Právě díky různorodosti autorů jsou tato časopisová vydání jako celek velmi objektivní, navíc na odborné úrovni. Zajímavým zdrojem je euroskeptické dílo Roberta Clavijo *Et si la France quittait l'EU?: réflexion d'un écologiste sur les dangers de l'Europe économique et politique*, které představuje naopak silně neobjektivní a tendenční kritiku EU. Mezi své zdroje jsem ho přesto zařadila, protože ukazuje negativní názor na EU, jaký je blízký řadovým francouzským občanům, jasně vystihuje jejich motivy, a jako takový je pro analýzu euroskepticismu důležitý.

1. Euroskepticismus ve Francii

Vzhledem k faktu, že Francie byla iniciátorem procesu evropské integrace a její postoj ovlivňoval každý další vývoj EU, byla podvědomě vnímána jakožto reprezentant pozitivního postoje k evropské integraci, na rozdíl například od Velké Británie, která personifikovala skeptický, slovy některých realistický, postoj k EU. Pravdou je, že v počátcích integračních snah se celý proces těšil vysoké podpoře, jak u veřejnosti, tak mezi politickými stranami. Postupem času se ale pravomoci Evropských společenství začaly rozšiřovat, stejně jako se začalo rozšiřovat jejich teritorium, což přinášelo nejen klady. Zastánci negativnějšího postoje k evropské integraci pro něj získali argumenty.

Od 90. let se ve Francii začala projevovat určitá kritika EU, a rysy euroskeptického smýšlení. Zhoršená ekonomická situace na počátku nového tisíciletí, která přišla zároveň s rozšířením EU o 10 nových členských států, a tím i nutností reformovat EU jako celek, to vše byly faktory, které růst negativního postoje k EU podnítily.

Cílem této kapitoly je analyzovat euroskeptické postoje nebo jejich náznaky jak řadových francouzských občanů, tak politických kruhů, určit míru přítomnosti takového postoje a témata, která Francouze v souvislosti s EU nejvíc „pálí“.

1.1 Euroskeptické tendence ve francouzské populaci

Evropská unie dlouhodobě sleduje vztah občanů jednotlivých zemí k EU. Vzhledem k tomu, že v průzkumech (tzv. Eurobarometr)³ jsou lidem dávány v časových intervalech stejné otázky, tak z nich lze postoj populace jednotlivých členských zemí vysledovat poměrně přesně. V případě Francie uvidíme, že se Evropské unii vymezuje poněkud více než většina členských zemí. Zároveň z těchto průzkumů vyplynou témata, která Francouzům, stejně jako dalším národům, ve vztahu k EU nejvíce vadí. Pro Francouze je negativně chápán směr, kterým se EU ubírá, jak již bylo naznačeno v úvodu, jak ve smyslu rozšiřování kompetencí, tak především v otázce teritoriálního rozšiřování. Právě v souvislosti s rozšířením roku 2004 přibýlo k argumentům odpůrců integrace další velké téma.

Následující stránky budou věnovány analýze negativních postojů francouzské veřejnosti k EU v období od počátku kampaně k rozšíření o nové členské země do zamítnutí „Euroústavy“, protože právě to symbolizovalo pro širokou veřejnost vzrůstající negativní postoj Francie k EU v posledních letech. Přesto, že takové postoje se, jak u francouzské veřejnosti, tak u některých politických uskupení, dají vysledovat, nemusí nutně znamenat, jak uvidíme v druhé části práce, že Francie skutečně je euroskeptická, a už vůbec ne, že výsledky referenda z 29. 5. 2005 jsou toho potvrzením.

³ Průzkumy veřejného mínění, jimiž Evropská komise zjišťuje postoj obyvatel EU k jejím jednotlivým institucím i politikám, více viz http://ec.europa.eu/public_opinion/index_fr.htm, staženo 15. 3. 2008.

Chceme-li zkoumat vztah Francie k EU v souvislosti s tím, jak se postavila k „Euroústavě“, je třeba vzít v potaz vliv rozšíření EU v roce 2004, a kampaň, která mu předcházela. Proto bude předmětem zkoumání vztah Francie k EU zhruba v letech 2002 (kdy blížící se rozšíření pozměnilo postoj Francie) až 2005.

1.1.1 Postoj francouzské veřejnosti

Již od konce 90. let zažívá Francie vlnu deprese, ta je však zřetelná hlavně v posledních letech⁴. Její obyvatelé poslední dobou pochybují o funkčnosti svého systému, zároveň se ale bojí reforem a pohledu vpřed. Právě tyto reformy a novinky pro ně představuje Evropská unie. Proto mají, slovy René Remonda v *Le Débat*, tendenci „uzavřít se jako ústřice...nebo se vrátit k idealizované minulosti“⁵. K osudu své země jsou Francouzi velmi pesimističtí, z budoucnosti mají obavy⁶. Pro obyvatele země zatížené svou historickou velikostí je idea, že Francie už nebude vládnout světu, ale že naopak ztratí svou suverenitu rozmělněním v EU⁷, dostatečným důvodem, proč být proti prohlubování procesu evropské integrace.

V souvislosti s výčtem argumentů odpůrců integrace je na místě si připomenout rozdíl dvou rovin euroskepticismu, jak již bylo naznačeno v úvodu. Zatímco první odmítá celou logiku integračního procesu, od samého počátku a ve všech jeho podobách, druhá, právě ta charakterizující lépe situaci ve Francii, odmítá směr, jakým se nyní integrace ubírá a kam míří do budoucna⁸. Rozlišením těchto dvou typů negativního postoje k EU termíny „*euro-scepticisme*“ a „*UE- scepticisme*“, jako to ve své práci činí Nicolas Sauger et al.,⁹ se bude řídit i tato práce. Pracuje s termínem euroskepticismus právě ve smyslu negativního postoje k současné EU a jejímu směřování.

Zatímco v části věnované politickým stranám uvidíme, že některé z nich mohou být anti-evropské, při analýze veřejného mínění jsou radikální názory na evropskou integraci méně časté. Následující tabulka (tab. 1), sestavená Nicolasem Saugerem, Sylvain Brouardem a Emiliano Grossmanem na základě výpovědí Francouzů o vztahu

⁴ Gauchet, Marcel, Rémond, René, *Le temps du marasme: un échange, Le débat*, č. 141, 2006, str. 4.

⁵ Tamtéž, str. 5.

⁶ Tamtéž, str. 4.

⁷ Winock, Michel, *La chute, Le débat*, č. 141, 2006, str. 30.

⁸ Perrineau, Pascal, Boissieu, Laurent, Boy, Daniel, et al., *Le vote européen: 2004-2005*, str. 238-240.

⁹ Tamtéž, str. 17.

k EU a Francii, nám přináší představu, u jak silné skupiny obyvatel můžeme nalézt stopy euroskeptického myšlení¹⁰.

Chtěli-li bychom euroskeptiky (chápáno, jak již bylo řečeno, ve smyslu „*UE-scepticisme*“) rozdělit na základě stranické příslušnosti, najdeme největší procento suverenistů mezi sympatizanty pravice, stejně, jako je to v ostatních evropských zemích. Nicméně v celkovém součtu jsou voliči levice k evropské integraci negativněji vyhraněni než pravice, což může být překvapivým poznatkem. Nejsilnější míru euroskeptického názoru můžeme vyzorovat u Francouzů neřadících se ani napravo, ani nalevo politického spektra. Jak uvidíme později, jsou to především voliči malých, nesystémových stran.

Tabulka 1: Míra euroskepticismu ve francouzské populaci

	Střed	Levice	Pravice
Minimální míra	30	42	53
Střední míra	35	36	29
Maximální míra	35	22	18

Zdroj: Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, Paris: Presses de Science- Po, 2007, str. 99.

Pozn.: Údaje jsou uvedeny v procentech.

Evropskému projektu jsou více nakloněni lidé s vyšším vzděláním a vyššími příjmy, oproti tomu lidem s nižším vzděláním, dělnickému obyvatelstvu a lidem bez práce připadá diskuze na evropské téma příliš vzdálená, proto je jejich postoj k evropské integraci obecně negativnější¹¹.

1.1.2 Průzkumy veřejného mínění

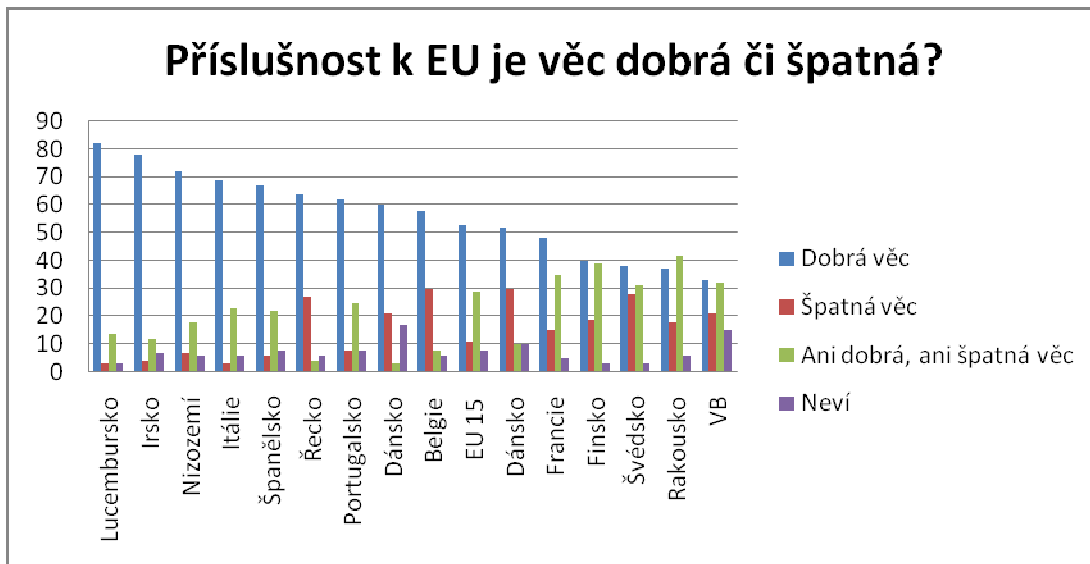
Evropská komise pomocí průzkumů veřejného mínění ve všech členských zemích zkoumá názory svých občanů jak na dílčí aspekty integrace, tak na EU jako celek. Činí tak jednak průřezově za všechny členské země, tak i za jednotlivé státy. Tyto průzkumy nám umožní porozumět vztahu Francouzů k EU.

¹⁰ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, Paris: Presses de Science-Po, 2007, str. 99.

¹¹ Lequesne, Christian, Rupnik, Jacques, *L'Europe des Vingt-Cinq: 25 cartes pour un jeu complexe*, Paris: Autrement, 2004, str. 55.

Podle studie vypracované na jaře roku 2002 patří Francie spolu s Velkou Británií a severskými státy ke státům EU méně nakloněným. Zatímco průměrně je s EU spokojených 53% obyvatel, pro Francii máme k dispozici číslo o 6% nižší, 47% (Obrázek 1)¹².

Obrázek 1: Příslušnost k EU je věc dobrá či špatná?

Zdroj: *L'opinion française face à l'Union Européenne, à l'élargissement et à l'avenir de l'Europe*, Eurobaromètre 57, 2002, str. 23.

Pozn.: Údaje jsou uvedeny v procentech.

Průzkumy ukazují, že Francouzi vidí budoucnost EU spolu s Německem a Belgií nejčerněji ze starých členských států¹³. Rozdíl mezi průměrným výsledkem na evropské úrovni a francouzskými čísly není ale nijak markantní, proto lépe vysvětluje vzrůstající míru negativního vztahu Francouzů k EU graf zaznamenávající údaje za období 2000 až 2003 (Obrázek 2)¹⁴.

¹² *L'opinion française face à l'Union Européenne, à l'élargissement et à l'avenir de l'Europe*, Eurobaromètre 57, 2002, staženo 27. 11. 2007.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb57/eb57_en.htm

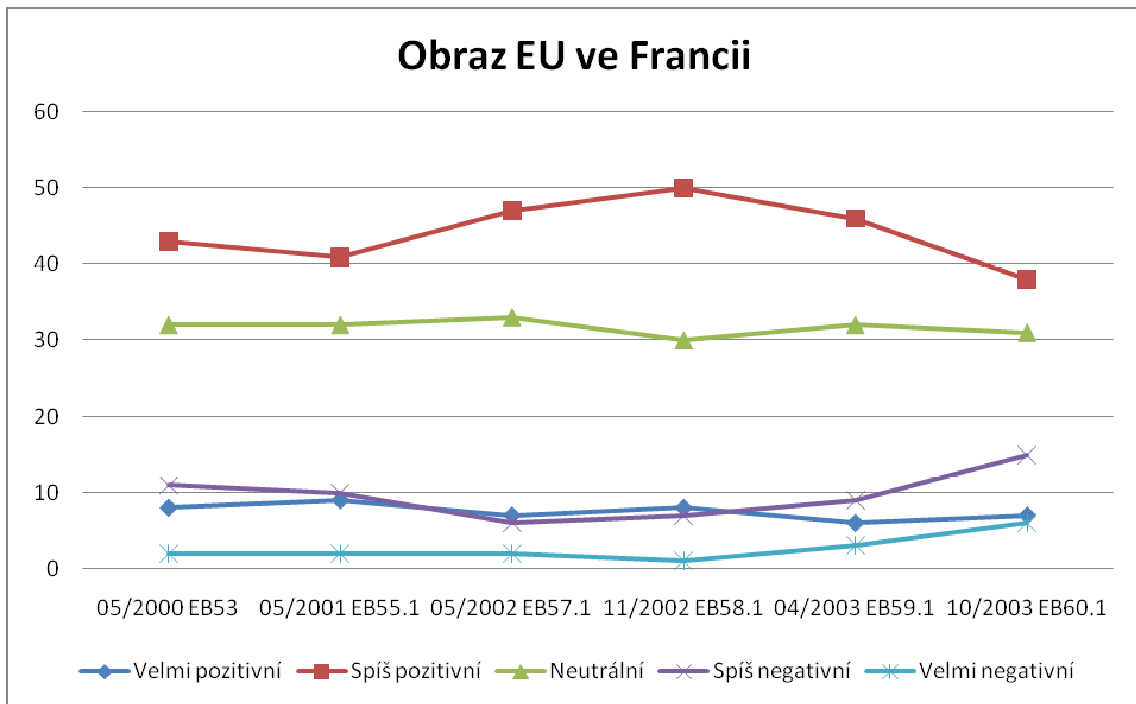
¹³ *Les citoyens européens et l'avenir de l'Europe*, Eurobarometre 65, 2006, str. 7, staženo 15. 3. 2007,

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb65/eb65_en.htm

¹⁴ *National report- France*, Eurobarometer 60.1, 2003, str. 16, staženo 27. 11. 2007,

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb60/eb60_en.htm

Obrázek 2: Obraz EU ve Francii

Zdroj: *National report- France, Eurobarometer 60.1, 2003, str. 16.*

Pozn.: Údaje jsou uvedeny v procentech.

Z Obrázku 2 můžeme vypočítat snižující se podporu EU především v posledním období, tj., během roku 2003. Tou dobou bylo vnímání EU Francouzi ovlivněno blížícím se vstupem nových členských zemí do EU, z čehož se dá vyvodit, že se nejedná o negativní postoj k EU obecně, ale o dílčí problém, o obavy z přijetí těchto nových zemí. Jak uvidíme později v kapitole tomu věnované, téma východního rozšíření EU je klíčové při analýze rysů francouzského euroskeptického postoje. Obavy, jaké ve Francii vyvolávalo ve své době, a jaké vyvolává ještě dnes, patří mezi největší v celé Evropské unii.

Nelze opominout ani vysoké procento s problematikou EU, svých práv v ní a dalšího postupu integrace neobeznámených občanů Francie (Tabulka 2).

Tabulka 2: Jak se cítíte být informován o svých právech jako občan EU?

	INFORMOVÁN	NEINFORMOVÁN	Velmi dobře informován	Dobře informován	Málo informován	Zcela neinformován	Neví
UE 15	22	77	1	21	54	22	1
Belgie	24	74	1	23	50	23	2
Dánsko	27	70	3	25	58	12	3
SRN	29	69	1	29	53	16	1
Řecko	20	78	4	17	51	27	2
Španělsko	26	73	1	25	56	17	1
Francie	16	84	1	15	58	25	1
Irsko	28	72	2	26	57	15	0
Itálie	22	77	1	21	61	16	1
Lucembursko	36	63	2	34	48	15	1
Nizozemí	22	76	1	21	50	27	2
Rakousko	37	61	3	34	46	15	2
Portugalsko	18	80	1	18	61	20	1
Finsko	40	59	5	36	43	16	1
Švédsko	19	80	1	18	54	27	1
Velká Británie	13	85	2	12	46	39	1

Zdroj: *La citoyenneté européenne*, Flash Eurobarometre 133, 2002, str. 25.

Pozn.: Údaje jsou uvedeny v procentech.

Spolu s Velkou Británií patří Francie mezi nejneinformovanější země o svých právech. Zatímco se průměrně v Evropské unii cítí informováno dostatečně o právech v EU 22% obyvatel, ve Francii je tomu o 8% méně, a plně informováno se cítí dokonce jen procento Francouzů. Neinformovanost může pro určitou část Francouzů důvodem, proč se neprezentovat jako eurooptimista, náznaky euroskepticismu mohou plynout i z frustrace z nedostatečné informovanosti¹⁵, jak uvádí i J. J. Boillot¹⁶.

V podstatě všechny průzkumy vykazují zvyšující se nespokojenost s fungováním EU nebo integračním procesem obecněji. Zhoršení vztahu je markantní od zhruba od poloviny roku 2003.

1.1.3 Souvislost s ekonomickou, sociální situací ve Francii

Následující část se zabývá stavem Francie v období, kdy můžeme v zemi pozorovat zvýšení negativních tendencí ve vztahu k EU a také důvodům, proč se tak stalo. Jinými slovy, snaží se postihnout důvody Francouzů k tomu, aby se stali do jisté míry euroskeptičtější než dříve. Francie byla od počátků procesu evropské integrace jeho motorem. Ovšem po bezmála padesáti letech už Francie není takovou velmocí, jakou bývala, s čímž pochopitelně souvisí nálada jejích obyvatel, a i od toho se odvíjí

¹⁵ *La citoyenneté européenne*, Flash Eurobarometre 133, 2002, str. 25, staženo 27. 11. 2007, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/flash_arch_en.htm.

¹⁶ Boillot, Jean-Joseph, *L'Union européenne élargie: un défi économique pour tous*, Paris: Documentation française, 2003, str. 40.

jejich vztah k EU. Dalším možným výkladem je teorie Bruna Drweskiho ze Science-Po, že po období euforie z 80. a 90. let se nutně ryze pozitivní postoj k EU musel modifikovat, a proto nyní prožíváme opačný trend - jakoby vzrůst euroskepticismu¹⁷.

Od počátku roku 1997 až do roku 2001 došlo k ekonomickému oživení v celé Evropě. Francie v tomto období zaznamenala silný růst, snížení nezaměstnanosti a nejnižší inflaci z velkých evropských zemí¹⁸. Podíváme-li se do výše uvedeného grafu podpory EU obyvateli Francie (Obrázek 2 str. 17 této práce), uvidíme, že v roce 2000 se lidé na EU dívali pozitivněji. Od roku 2002 se ale růst začal zpomalovat, začal se zvyšovat státní dluh, a situace se již nevyvíjela tak slibně¹⁹. Opět, podíváme-li se na výše uvedený graf, podpora EU od roku 2000 klesá. Francouzi přisuzují velkou část svých potíží, jak uvidíme, roli Evropské unie, a dávají do souvislosti své ekonomické problémy s vlivem EU.

V průzkumu na konci roku 2003 uvedlo 52% Francouzů, že v příštím roce nebude ekonomická situace země lepší, a jen 17% si myslelo, že ano²⁰. Ve stejné době se v průzkumech Francouzi vyjadřovali o EU nejvíc negativně za poslední období. Vinu na tom neměly jen obavy z rozšíření, ale i obviňování EU za domácí ekonomické problémy.

1.1.4 Témata francouzského euroskepticismu

Pro Francouze bylo vždy důležité postavení jejich země ve světě. Spolu s tím, jak vliv Francie na mezinárodní scéně klesá, mají tendenci dávat část viny i EU. 56% z nich si myslí, že Francie v Evropské unii příliš doplácí na ostatní země a to ji oslabuje²¹. Argumentem suverenistického proudu je nutnost větší suverenity země na úkor evropské integrace. Stejně tak se Francouzi, na rozdíl od ostatních národů, více obávají o svou identitu, jazyk a kulturu. Odborníci to vysvětlují tím, že pro zemi s dlouhou historií, navíc s koncepcí „État-nation“²², je těžší vzdát se části své identity pro nadnárodní celek²³. Především se snaží ubránit vlivu anglo-americké kultury a

¹⁷ *Histoire et sens de la construction européenne, colloque de 5 et 6 mai 2000*, le Sénat, Paris: Atelier, 2000.

¹⁸ OFCE, *L'économie française 2004-2005*, Paris: La Découverte, 2004, str. 32.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ *National report- France*, Eurobarometre 60.1, str. 5.

²¹ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, str 101.

²² „Stát-národ“

²³ Winock, Michel, *La chute*, str. 29.

hegemonii anglického jazyka, za což také dávají vinu EU. Cítí se, slovy René Remonda, „předběhnuti Velkou Británií“²⁴, a to nesou obzvlášť nelibě. V souvislosti s rozšiřováním pravomocí EU se obavy ze ztráty „esprit français“ ve prospěch „esprit européen“²⁵ stávají stále četnějšími.

Kromě tohoto nacionalistického hlediska vadí Francouzům na evropské integraci i ekonomická stránka. 78% obyvatel Francie se domnívá, že Evropská unie má za vinu více nezaměstnanosti ve Francii a méně sociální ochrany státu²⁶. V průzkumech Eurobarometru pro Evropskou komisi dokonce uvádí značná část obyvatel Francie, že EU představuje konec sociálních jistot pro občana²⁷. Obavy z rozšiřujících se rozdílů mezi bohatými a chudými jsou časté, stejně tak jako argumenty, že EU vede k zániku střední třídy. Sociální dumping, delokalizace pracovních míst, příliv levné pracovní síly - to vše trápí Francouze mnohem víc, než občany v jiných zemích. Silné zaměření na ekonomickou oblast je pro francouzskou scénu typické²⁸. Francie se staví zásadně proti globalizaci, a právě tu pro ni představuje Evropská unie. Podle euroskeptiků již o hospodářství nerozhoduje stát, ale EU, potažmo jiné nadnárodní finanční koncerny a instituce jako WTO²⁹. Michel Winock ve stati zabývající se současným stavem země zmiňuje průzkum publikovaný v *Le Figaro* na jaře 2006. V něm vypovědělo 50% Francouzů (nejvíce z evropské dvacítky zemí), že tržní ekonomika není nejlepší variantou hospodaření státu. Jak autor podotýká, vyšší číslo ukázal průzkum již jen v Číně³⁰. Mají-li občané Francie takovýto názor na hospodářství, není divu, že jim tlak z Bruselu na liberalizaci trhu musí vadit.

Společným argumentem euroskeptiků v jiných zemích, stejně jako kritických hlasů ve Francii, je poukazování na byrokracii EU a její netransparentnost a nedemokratičnost³¹. Následující tabulka (Obrázek 3) ukazuje míru důvěry, resp. nedůvěry, v jednotlivé instituce EU³². Ze stejného průzkumu Eurobarometr zároveň

²⁴ Gauchet, Marcel, Rémond, René, *Le temps du marasme: un échange*, str. 5.

²⁵ Hourcade, Jean, *Le Français, les Français et...les autres*, Paris: SIDES, 1993, str. 111.

²⁶ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, str. 101.

²⁷ *Les citoyens européens et l'avenir de l'Europe*, Eurobarometre 65, str. 17-18.

²⁸ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, str. 21.

²⁹ Clavijo, Robert, *Et si la France quittait l'EU?: réflexion d'un écologiste sur les dangers de l'Europe économique et politique*, Paris: F.- X. de Guibert, 2005, str. 35.

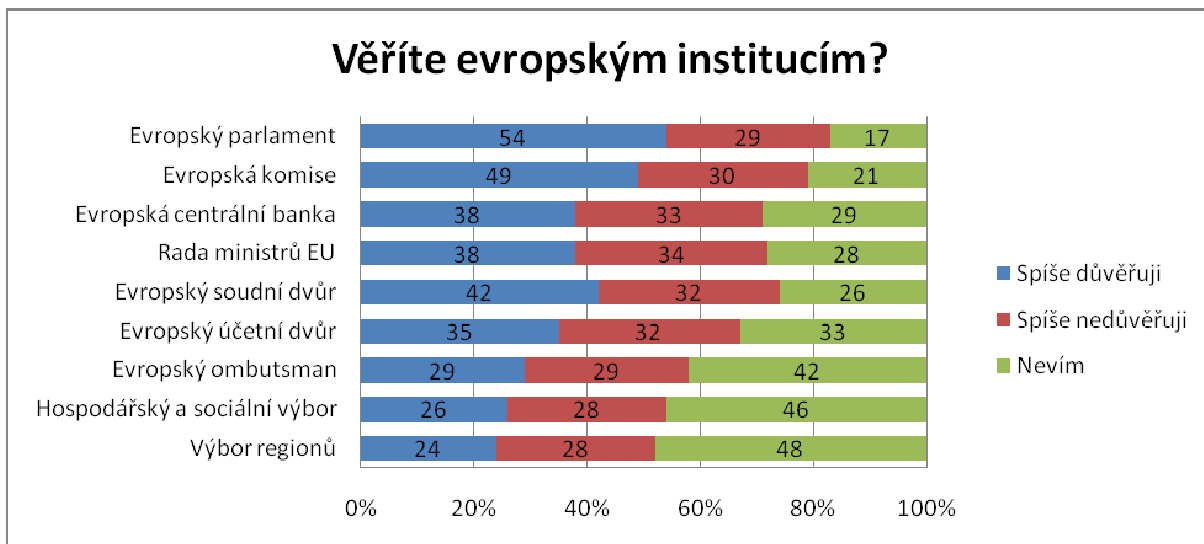
³⁰ Winock, Michel, *La chute*, str. 33.

³¹ *Les citoyens européens et l'avenir de l'Europe*, Eurobaromètre 65, str. 23.

³² *National report- France*, Eurobaromètre 60.1, str. 24.

vyplývá, že podpora úřadům EU se snižuje průzkum od průzkumu zhruba o 1 až 7%³³. To znamená, že negativní vztah k evropským institucím se (nejen) ve Francii rok od roku rozšiřuje. Nejznámější evropské instituce, jako Evropský parlament či Evropská komise, se těší poměrně vysoké podpoře kolem 50%, u ostatních institucí je důvěra občanů nižší. Nejméně důvěry vyvolávají instituce jako Ekonomický a sociální výbor a Výbor regionů, o jejichž činnosti řadoví občané mnoho nevědí. Z průzkumů totiž mimo jiné vyplývá velmi nízká informovanost občanů; až 75% z nich přiznává nedostatečnou informovanost o fungování institucí EU³⁴. Znalost výše zmíněných institucí jako Výbor regionů nebo Ekonomický a sociální výbor nepřesahuje 30%³⁵.

Obrázek 3: Věříte evropským institucím?

Zdroj: *National report- France, Eurobaromètre 60.1, 2003., str. 24.*

Pozn.: Údaje jsou uvedeny v procentech.

Oslabení demokracie, to je pro mnohé argument, proč EU nedůvěřovat. Představitelem tohoto názoru je Robert Clavijo³⁶, jedna z postav euroskeptické kampaně v období před schvalováním referenda o „Euroústavě“. EU dle něj vzdaluje rozhodovací proces od občana, již se o jeho budoucnosti nerozhoduje v Paříži, ale v Bruselu, kde navíc pravomoci jednotlivých institucí nejsou přesně vymezeny. Pokud ani sami

³³ Tamtéž.

³⁴ *National report- France, Eurobaromètre 60.1, 2003, str. 11.*

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Clavijo, Robert, *Et si la France quittait l'EU?: réflexion d'un écologiste sur les dangers de l'Europe économique et politique*, str. 10.

europoslanci mechanismu fungování EU příliš nerozumí, argumentuje, jak může správně fungovat³⁷?

1.1.5 Otázka rozšíření Evropské unie

Rozšíření Evropské unie o 10 nových členských zemí, plánované na rok 2004, vyvolávalo ve starých členských státech velké obavy. Ve Francii se tyto obavy, mocnější než v naprosté většině ostatních zemí, koncentrovaly na strach ze ztráty zaměstnání a obavy o dopad na domácí ekonomickou situaci.

Ve Francii je nezaměstnanost významným a citlivým tématem. V období po roce 2000 se pohybuje kolem 10%. Všechny skupiny obyvatel se bojí nezaměstnanosti, míra takové obavy se pohybuje kolem 50%, což je poměrně vysoké číslo³⁸. Vyšší je obava ze ztráty místa na venkově a v malých městech, kde průzkumy vykazují číslo kolem 48%, resp. 54%, než ve velkých městech, kde se toho, že se ocitne bez práce, obává jen 43% obyvatel³⁹. Nezaměstnanost je dávana do souvislosti s rozšířením EU. Protože je ve Francii obava ze ztráty práce tak silná, občané nesou nelibě liberalizaci pracovního trhu a možnost občanů jiných členských zemí získat pracovní místo ve Francii, stejně jako delokalizaci továren velkých firem do levnějších zemí, kterými jsou zpravidla právě země střední a jihovýchodní Evropy⁴⁰. Francouzský postoj k rozšíření EU v roce 2004 byl v evropských médiích symbolizován odporem Francouzů proti „polskému instalatérovi“. Tento výraz, symbolizující vztah občanů bohaté západní země k levné pracovní síle z nových členských zemí střední a východní Evropy, se stal běžně používaným termínem.

Rozšíření by jistě za každých okolností bylo přijato negativně z výše uvedených důvodů, situaci však ještě zhoršil špatný přístup politiků. Veřejná debata byla „nebezpečně absentní“⁴¹. Přestože již v roce 2000 ukázal průzkum, že zatímco v průměru EU se proti plánovanému rozšíření EU stavělo 35% obyvatel, ve Francii to

³⁷ Tamtéž, str. 38.

³⁸ *L'opinion française face à l'Union européenne, à l'élargissement et à l'avenir de l'Europe*, Eurobaromètre 57, str. 15.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Clavijo, Robert, *Et si la France quittait l'EU?: réflexion d'un écologiste sur les dangers de l'Europe économique et politique*, str. 61.

⁴¹ Drevet, Jean-François, *L'élargissement de l'UE, jusqu'ou?*, Paris: L'Harmattan, 2002, str. 154.

byla celá polovina⁴². Přitom v zemi na toto téma neexistovala pozitivní informační kampaň⁴³. Místo, aby byla předem vedena debata o nutné reformě politiky EU, protože ta stávající sotva stačila pro 15 zemí, a debata s obyvateli, Evropská komise a Rada prosadily rozhodnutí o rozšíření bez debaty o jakékoliv reformě a souhlasu občanů⁴⁴. Přitom plných 73% obyvatel cítilo naprostou nutnost reforem před rozšířením⁴⁵.

Jak vyplývá z průzkumů, Francouzi byli o tom, které země vstoupí, informováni mnohem méně než většina jiných zemí, které se pak stavěly k rozšíření pozitivněji⁴⁶. Na rozdíl v informovanosti ukazuje Tabulka 3⁴⁷, kde u Francie můžeme vyzorovat nižší čísla než u většiny zemí.

Podíváme-li se na vztah Francouzů k rozšíření v porovnání s ostatními státy, jejich pozice je skutečně diametrálně odlišná⁴⁸. Proti je 47% občanů, oproti pouhým 30% v průměru EU. Podpora vstupu nových členských zemí klesá úměrně s věkem. Zatímco 56% občanů z věkové kategorie 15-24 let je pro rozšíření, stejný názor zastává jen 30% občanů nad 55 let⁴⁹. Jedinou společenskou vrstvou, která rozšíření podporovala, byli studenti, a to z 58%⁵⁰.

Myšlenka rozšíření byla ve Francii přijata špatně. Cílem kritiky se stal jak stav EU, tak i domácí politická scéna, která nedokázala rozšíření buď zabránit, nebo ho obhájit. V části věnované zamítnutí „Euroústavy“ uvidíme, že právě nespokojenost s rozšířením a postojem francouzské politické reprezentace byla důvodem, proč lidé hlasovali v referendu 29. 5. 2005 záporně.

⁴² Eurobarometer 54, 2000, str. 90, staženo 15. 3. 2008,

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb54/eb54_en.htm.

⁴³ Drevet, Jean-François, *L'élargissement de l'UE, jusqu'ou?*, str. 151.

⁴⁴ Drevet, Jean-François, *L'élargissement de l'UE, jusqu'ou?*, str. 154.

⁴⁵ *L'opinion française face à l'Union européenne, à l'élargissement et à l'avenir de l'Europe*, Eurobaromètre 57, str. 15.

⁴⁶ *Élargissement de l'Union européenne*, Flash- Eurobaromètre 132/2, 2002, str. 12, staženo 27. 11. 2007, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/flash_arch_en.htm.

⁴⁷ Viz str. 25 této práce.

⁴⁸ *L'opinion française face à l'Union européenne, à l'élargissement et à l'avenir de l'Europe*, Eurobaromètre 57, str. 11.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Tamtéž, str. 12.

Na druhou stranu, v posledním roce se postoj Francouzů k rozšíření poněkud zlepšil a podle průzkumů nyní negativnější pozici zaujímá Německo⁵¹.

⁵¹ Lefebvre, Maxime, *France and Europe: an ambivalent relationship*, Washington D. C.: U. S.- Europe Analysis Series, The Brookings Institution, 2004, str. 4.

Tabulka 3: Uved'te 3 kandidátské země na vstup do EU

	Bulharsko	ČR	Kypr	Estonsko	Maďarsko	Lotyšsko	Litva	Malta	Polsko	Rumunsko	Slovensko	Slovinsko	Turecko	Ostatní	Neví
EU 15	4	18	2	3	14	3	3	0	27	7	3	3	20	25	44
Belgie	3	16	2	3	12	3	2	0	28	8	5	2	33	43	31
Dánsko	2	17	1	31	14	36	29	1	42	2	3	1	17	6	25
SRN	3	39	0	2	28	3	4	0	55	4	3	2	21	16	30
Řecko	13	6	51	1	7	0	0	3	11	9	1	1	40	8	33
Španělsko	3	11	0	2	8	1	3	0	15	6	4	2	12	12	63
Francie	4	11	1	1	9	1	3	0	27	14	2	2	34	65	28
Irsko	3	16	3	4	12	6	6	2	29	7	5	4	14	20	43
Itálie	4	9	0	1	9	1	1	0	13	11	2	5	13	27	53
Lucembursko	5	28	2	3	18	4	5	1	48	15	5	6	27	15	26
Nizozemí	6	21	0	4	17	3	2	0	39	14	7	2	29	25	28
Rakousko	2	67	1	1	61	1	1	0	34	6	24	25	5	7	14
Portugalsko	3	9	0	1	9	1	2	0	13	5	2	2	8	21	67
Finsko	1	11	1	62	15	31	23	1	27	2	1	1	12	13	22
Švédsko	2	8	1	37	7	34	21	0	29	2	1	1	15	7	36
Velká Británie	2	7	2	1	6	1	1	1	10	3	2	1	14	11	70

Zdroj: Élargissement de l'Union européenne, Flash Eurobaromètre 132/2, 2002, str. 12.

Pozn.: Údaje uvedeny v procentech. Průzkum z 9/2002.

1.1.6 Vstup Turecka do EU

Otázka vstupu Turecka magnetizovala, resp. magnetizuje, francouzskou veřejnost ještě více, než vstup zemí z regionu střední a jihovýchodní Evropy. Přestože možnost vstupu Turecka je otázkou celkem vzdálené budoucnosti, společnost se jím silně zabývá. Průzkumy prováděné na popud Evropské komise před rozšířením v roce 2004 neukazovaly jen silnou neinformovanost, co se kandidátských zemí střední a jihovýchodní Evropy týká, ukázaly zároveň, že v otázce Turecka jsou Francouzi informováni nepoměrně více⁵². Zatímco například pobaltské státy ještě v roce 2002 dokázala vyjmenovat jen malá část Francouzů, o kandidatuře Turecka věděla mnohem větší část, až 50% obyvatel.

Zároveň, naprostá většina francouzské populace by byla proti vstupu Turecka. Jako země se silnou muslimskou komunitou (ve Francii se odhaduje na 10% muslimské populace), se staví proti zvýšení vlivu islámu v EU, které by znamenal právě vstup Turecka. Odlišností kultur argumentují i politické strany stavící se proti vstupu, a pochopitelně strany krajní pravice a levice⁵³. Zároveň je Turecko negativně vnímáno kvůli genocidě páchané na Arméncích, z čehož se ve Francii díky lobbismu arménské diaspory stalo významné politické téma. Dalším argumentem je, že Turecko může být chápáno jako země s nedostatečnými demokratickými standardy⁵⁴, kde bylo stále provedeno málo reforem ve všech oblastech, a její přítomnost v EU by mohla ohrozit bezpečnost v celé EU.

Na mezinárodním poli činí z Turecka významného hráče jeho strategická geografická pozice a 65 milionů obyvatel. Jeho vstup by znamenal přesun těžiště EU více na východ, a tím oslabil vliv Francie. To vše jsou důvody, proč se naprostá většina Francouzů, asi 2/3, staví proti jejímu vstupu do EU. Podobně se vyjadřují i politické strany.

⁵² Viz Tabulka 3, str. 25.

⁵³ Lequesne, Christian, Sur les craintes francaises d'une Europe espace, *Esprit*, 2006, č. 322, str. 28.

⁵⁴ Tamtéž, str. 30.

1.1.7 Lhostejnost ve vztahu k EU

Otázka Turecka patří ve Francii k těm častěji diskutovaným tématům v souvislosti s EU. Jinak je pro tuto zemi typická, jak ukazují průzkumy veřejného mínění, poměrně široká lhostejnost k evropskému dění. Ke stejnému závěru došli analytici výzkumu Eurobarometru v roce 2002. Zatímco v průměru se k osudu EU tvářilo lhostejně 28% občanů EU 15, ve Francii se k takovému názoru přihlásilo 34%⁵⁵.

Procento obyvatel lhostejných k dění v EU se pohybuje mezi třetinou a polovinou populace, což je více než v naprosté většině evropských zemí. Podle autorů zmíněného průzkumu z roku 2002⁵⁶ se navíc číslo lhostejných rok od roku zvětšuje. Obecně vzato, neutrální názor si spíše udržíme, nejsme-li s něčím nespokojeni, negativní názor se vytváří mnohem snáz, než pozitivní. Na základě těchto výzkumů bychom se mohli domnívat, že pokud je francouzská veřejnost do vysoké míry lhostejná v záležitostech EU, není s jejím fungováním tak nespokojená.

1.1.8 Zhodnocení přístupu francouzské veřejnosti k EU

Máme-li shrnout vztah Francouzů k EU, je třeba si říci, že zůstává jako celek zemí Evropské unie pozitivně nakloněnou, ačkoliv zde existují problematické aspekty. Politické otázky integrace, včetně případného prohlubování kompetencí v této oblasti jsou nahlíženy kladně, oproti jiným evropským zemím. Naopak, problematickými oblastmi je rozšiřování EU o nové členské země, a debata o možném přijetí Turecka. Zde se Francouzi vyslovují mnohem negativněji než občané ostatních zemí. Dalším špatně přijímaným tématem je hospodářská politika EU. Velké procento Francouzů si EU a jí přinášenou liberalizaci trhu a služeb spojuje s vlastním ekonomickým ohrožením. Politika EU v této oblasti je do značné míry vnímána jako hrozba pro francouzský trh a zaměstnanost.

Kampaň před rozšířením EU o nové členské země způsobila, že se o evropskou scénu začalo zabývat více obyvatel než doposud. Část z dříve lhostejných občanů začala vyjadřovat svůj, většinou negativní názor na otázky rozšíření EU a kroky v ekonomické oblasti. Pochopitelně, když se do debaty o EU, do té doby značně absentní, zapojily negativní hlasy a oživily ji, vedlo to ke vnímání, že Francie je euroskeptickou zemí,

⁵⁵ *L'opinion française face à l'Union européenne, à l'élargissement et à l'avenir de l'Europe*, Eurobaromètre 57, str. 5.

⁵⁶ Tamtéž, str. 26.

ačkoliv většina jejích obyvatel se k EU i nadále stavěla pozitivně, a kvůli výskytu některých náznaků euroskepticismu tuto definici nelze aplikovat na celou společnost.

1.2 Euroskepticismus ve francouzské politice

Následující část se věnuje rysům euroskeptickému smýšlení ve francouzské politice, které také nabylo na síle až v posledních letech. V počátcích procesu evropské integrace byl postoj francouzských politických stran téměř bez výjimky kladný. Postupem času se ale s rozšiřováním kompetencí a území Evropských společenství, potažmo EU, začaly v orientaci stran rýsovat některé euroskeptické prvky⁵⁷.

1.2.1 Definice euroskeptického přístupu politických stran k EU

Euroskepticismus je termín pro označení negativního postoje k EU, celé myšlenky evropské integrace, jejím institucím a politikám, nebo jen k některým aspektům integračního procesu. Euroskepticismus ve Francii obecně je nutné chápat jako negativní postoj ke směřování EU, především k rozšiřování a hospodářské otázce, politická rovina integrace zde není vnímána záporně. Pokud jsme si v části věnované veřejnosti vzali na pomoc termíny „euro-skepticismus“ a „EU-skepticismus“, abychom nuancovali odmítavý postoj k EU jako takové, její podstatě, nebo k jejímu směřování, můžeme tak učinit i v analýze postojů politických stran. Uvidíme, že významnější strany francouzské scény lze spíše charakterizovat jako „EU-skeptické“, zatímco často populistické, menší strany prakticky bez vlivu, jsou ve svých názorech na evropskou integraci ostře vyhraněné, a termín „euroskepticismus“ ve svém prvovýznamu na ně lze aplikovat.

Obsahově stejné, avšak pojmově odlišné dělení euroskepticismu přináší Paul Taggart a Alex Szczerbiak⁵⁸. Euroskepticismus dělí na tvrdý, kdy se strana prezentuje jako ryze „anti-EU“, a mírný. V tomto případě strana není v přímé opozici EU, jen se momentální „národní zájem“ nebo zájem strany nachází mimo směřování EU. Zatímco v prvním případě má strana jako svůj hlavní program stát proti EU vnímané jako nepřítel principiálně, a často ji dost populisticky zavrhnout jako

⁵⁷ Rupnik, Jacques et al., *Les européens face à l'élargissement: perceptions, acteurs, enjeux*, Paris: Presses de Science-Po, 2004, str. 54.

⁵⁸ Taggart, Paul, Szczerbiak, Aleks, *The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States*, Brighton: SEI Working Paper, č. 51, Sussex European Institute, 2002.

liberální/kapitalistickou/byrokratickou, mírně euroskeptická strana podporuje proces evropské integrace obecně, ale některá dílčí témata přinášená EU odporují jejich programu a podstatě. Sem patří třeba euro, rozšíření, atp., témata, na něž mohou mít jinak proevropské strany jiný názor, než Evropská unie jako celek⁵⁹.

Následující tabulka (Tabulka 4) ukazuje, jakou část francouzské politické scény zabírají strany prezentující určité rysy euroskeptického postoje⁶⁰. V porovnání s jinými státy EU jsou rozšířeny zhruba dvojnásobně.

Tabulka 4: Míra skepticismu v jednotlivých členských zemích

Země	Tvrdý	Mírný	Celkově
Belgie	9,2	0	9,2
Dánsko	29,9	7,1	37
Finsko	0,8	5,2	6
Francie	26,7	3,7	30,4
Irsko	0	5,9	5,9
Itálie	0	4,5	4,5
Lucembursko	0	13	13
Německo	3,3	5,1	8,4
Nizozemí	0	15,9	15,9
Portugalsko	0	9	9
EU 15	5,62	9,1	15,37
Rakousko	0	26,9	26,9
Řecko	5,5	2,7	8,3
Španělsko	0	0	0
Švédsko	16,4	5,1	21,5
Velká Británie	2,1	32,4	34,5

Zdroj: Taggart, Paul, Szczerbiak, Aleks, *The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States*, Brighton: SEI Working Paper, č. 51, Sussex European Institute, 2002, str. 13.

Pozn.: Údaje jsou uvedeny v procentech.

Zdálo by se, že francouzská politická scéna je tedy euroskeptická, musíme si ale uvědomit, že se jedná o malé okrajové strany, a že žádná strana s větším vlivem v zemi euroskeptická v pravém slova smyslu není. V naprosté většině nalezneme euroskeptické rysy u stran z okrajů politického spektra, jak ukazuje následující tabulka (Tabulka 5)⁶¹. Často je odpor k EU jediným tématem těchto antisystémových stran⁶², a ačkoliv byly

⁵⁹ Tamtéž, str. 7.

⁶⁰ Tamtéž, str. 13.

⁶¹ Tamtéž, str. 18.

⁶² Sitter, Nick, *Opposing Europe: Euro-scepticism, Opposition and Party Competition*, Brighton: SEI Working Paper, č. 56, Sussex European Institute, 2002, str. 11.

některé z nich v minulosti parlamentními stranami, jejich vliv na směřování Francie byl minimální.

Tabulka 5: Euroskepticismus dle stranické příslušnosti

Název strany, vůdčí osobnost	Stranická příslušnost
Dělnický boj (LO)	Krajní levice
Hnutí pro Francii (MPF) - de Villiers	Jakobínská
Francouzská komunistická strana (PCF)	Krajní levice
Národní fronta (FN)- Le Pen	Krajní pravice
Národní republikánské hnutí (MNR) - Mégret	Krajní pravice
Občanské hnutí (MC) - Chevenement	Anti- EU
Revoluční komunistická liga (LCR)	Krajní levice
Sdružení pro Francii (RPF)- Pasqua	Gaullistická

Zdroj: Taggart, Paul, Sczzerbiak, Aleks, *The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States*, str. 18.

Pozn.: Definice stranické příslušnosti doslovně přejata.

1.2.2 Tvrdý euroskepticismus na francouzské politické scéně

Stran, které se staví proti EU z principu, protože je institucí svou povahou zcela odporující jejich podstatě, je ve Francii několik. Většina z nich je marginálním uskupením, které nemá reálný vliv na politiku Francie, přesto jsou zde ale strany, které získávají ve volbách kolem 10 % hlasů, jako Národní fronta (FN), a tudíž mají určitý vliv na dění v zemi. Euroskeptická pozice, na kterou zareaguje část obyvatel nespokojených s některým aspektem integračního procesu, jim umožní se lépe definovat na politické scéně.

Z parlamentních stran⁶³ sem podle P. Taggarta a A. Sczzerbiaka patří Národní fronta (FN) Jean-Marie Le Pena, a Francouzská komunistická strana (PCF), Národní republikánské hnutí (MNR), Dělnický boj (LO), Revoluční komunistická liga (LCR) a Lov, rybolov, příroda, tradice (CPNT)⁶⁴.

V programu těchto stran lze snadno najít populismus; vadí jim všechny stránky evropské integrace, v kritice je nejvíce kladen důraz na témata společensky

⁶³ Z období let 2000 až 2007, nebo po některou část této doby.

⁶⁴ Více o dělení francouzských euroskeptických stran na mírně a tvrdě euroskeptické viz Taggart, Paul, Sczzerbiak, Aleks, *The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States*.

nejpalčivější, jako třeba bezpečnost, práce, identita, vina za problémy země je svalována na EU. Typickým příkladem může být program Národní fronty (FN), uveřejněný v archivu jejich internetových stránek⁶⁵. Tato strana se prezentuje jako ochránce národních zájmů, její předseda, Jean-Marie Le Pen, se snaží apelovat na francouzskou národní identitu a kulturu. V programu strany je, do značné míry populisticky, kritizována ekonomická stránka integrace, přinášející globalizaci, příliv imigrantů, a poškozující zájmy vlastní země. Program vysvětluje Evropskou unií způsobený úpadek francouzské kultury ve prospěch „kultury z Hollywoodu“, konec sociální ochrany. Varuje před nastolováním „totalitního právního řádu“ EU. Celý text je dobře vyargumentován, proto není divu, že se v něm nemálo voličů, nespokojených se svou situací, může najít. Do 90. let byla Národní fronta minoritní frakcí, poté, co do své útočné rétoriky přidala protievropský akcent, se v jejím programu našla asi pětina francouzských voličů⁶⁶, protože hlasitá obrana francouzské identity nalézala ohlas u francouzské veřejnosti. I podle Taggarta a Szczerbiaka je tvrdě euroskeptická pozice příležitostí se zviditelnit mezi ostatními stranami, a získat tak více příznivců⁶⁷. V podobném duchu jako u Národní fronty (FN) se nese rétorika ostatních tvrdě euroskeptických stran.

Voliči těchto stran jsou nižší vrstvy obyvatel, naprostá většina dělnické populace, méně vzdělaní lidé⁶⁸. Často jsou to Francouzi, kteří přišli z venkova do města, nejsou „zcela integrováni do urbánního života a cítí, že ekonomická modernizace vede ke ztrátě jejich identity a hodnot jim blízkých“⁶⁹, kteří se v populistické rétorice nalézají. Teritoriálně se euroskeptické strany, potažmo strany z krajů politického spektra, těší podpoře v oblastech s vyšší nezaměstnaností, jako je oblast Jižní Francie, departementů Nord a Pas-de-Calais, oblast Paříže s výjimkou samotného hlavního města⁷⁰, a z historických důvodů v regionech sousedících s Itálií a Německem⁷¹.

⁶⁵ Program Národní fronty (FN), staženo 15. 3. 2008, http://www.frontnational.com/doc_souv_europe.php.

⁶⁶ Ysmal, Colette, *Le comportement électoral des Français*, Paris: La Découverte, 1990, str. 78.

⁶⁷ Szczerbiak, Aleks, Taggart, Paul, *Opposing Europe: Party Systems and Opposition to the Union, the Euro and Europeanisation*, Brighton: SEI Working Paper, č. 36, Sussex European Institute, 2000, str. 7.

⁶⁸ Rupnik, Jacques, et al., *Les européens face à l'élargissement: perceptions, acteurs, enjeux*, str. 54.

⁶⁹ Bréchon, Pierre, Mitra, Subrata Kamar, *The National Front in France: The emergence of an Extreme Right Protest Movement*, *Comparative Politics*, roč. 26, č. 1, 1992, str. 74.

⁷⁰ Tamtéž, str. 55.

⁷¹ Tamtéž, str. 69.

1.2.3 Mírný euroskepticismus

Kromě toho existují na francouzské politické scéně strany, které evropskou integraci globálně vzato podporují, a vadí jim jen některé ze změn přinášných EU⁷². Pro přesnost bychom si i tento proud měli rozdělit. Radikálnější proud představovalo v parlamentu Hnutí pro Francii (MPF) Philippa de Villiers, Občanské hnutí (MC) v čele s Jean-Pierrem de Chevenement, Charles Pasqua a jeho euroskeptické Sdružení pro Francii (RPF)⁷³, jak uvádí Taggart se Szczerbiakem. To vše jsou strany poměrně dost euroskeptické, a mohli bychom i polemizovat o tom, zda nepatří spíše do výše uvedené kategorie tvrdého euroskeptického smýšlení⁷⁴. Podíváme-li se ale do jejich programu, uvidíme, že ačkoliv ani tyto strany se nedokázaly vyvarovat populistické rétoriky, neútočí na vše týkající se EU, ačkoliv jim vadí značné množství dílčích aspektů integrace. Např. gaullistické Hnutí pro Francii (MPF)⁷⁵ staví na nacionalismu, nutnosti ochrany tradic a boji proti jednotnému trhu, ale v ostatních oblastech tak kritické není.

1.2.4 Shrnutí poznatků o euroskeptických tendencích na politické scéně

Francouzská politická scéna se na první pohled může zdát EU negativně vyhraněná. Většina těchto takzvaných euroskeptických stran nezavrhne evropskou integraci jako takovou, ale, jak již bylo naznačeno, spíše směr, jakým EU směřuje. I tak se jedná o strany, které jsou nesystémové a kritizují nejen situaci v EU, ale i situaci domácí. Přestože někteří voliči přejímají jejich názory, a euroskepticky laděná kampaň před referendem jimi iniciovaná byla vcelku hlasitá, připisovat výsledek referenda jejich politice by nebylo správné. Následující kapitola ukáže, že negativní postoj k Evropské unii, ať celkově vzato nebo k některým jejím aspektům, nebyl rozhodující, vliv politických stran s takovým postojem je ve Francii nevelký, a s jejich názory se ztotožňuje jen malá část francouzských voličů.

⁷² Více o dělení francouzských euroskeptických stran na mírně a tvrdě euroskeptické viz Taggart, Paul, Szczerbiak, Aleks, *The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States*.

⁷³ Taggart, Paul, Szczerbiak, Aleks, *The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States*, str. 10.

⁷⁴ Tato práce se drží rozdělení politické scény podle Paula Taggarta, a Alekse Szczerbiaka, více viz Taggart, Paul, Szczerbiak, Aleks, *The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States*.

⁷⁵ Program Sdružení pro republiku (RPR), staženo 15. 3. 2008., <http://www.pourlafrance.fr/projetpresidentiel.php#europe>.

2. Referendum o „Euroústavě“ jako potvrzení francouzského euroskepticismu?

Studiem náznaků euroskepticismu na francouzské politické scéně a negativním postojem k EU jako takové, případně k některým aspektům integrace, jako liberalizaci trhu, přenášení pravomocí na nadnárodní instituci, otázce rozšíření o nové členské země a zamýšlené přijetí Turecka, se zabývala předchozí část práce. Jakkoliv je vyšší negativní naladění k některým politikám EU ve Francii v posledních letech faktem, zamítnutí plánované ústavy pro Evropu nemusí být potvrzením euroskepticismu ve Francii. Častá interpretace v médiích, že Francouzi řekli v referendu „NE“ Evropské unii, je, jak ukáže následující část práce, mylná. Období rozšíření EU a horší hospodářské situace nebylo eurooptimismu nakloněno, dva ve Francii asi nejproblematictější aspekty EU byly hojně diskutovány, a proto byly euroskeptické tendence víc viditelné než dříve, přesto ale ani nyní tato země ani zdaleka není a nelze být chápána jako brzda evropského integračního procesu a země stavící se proti principu fungování EU.

Tato práce vychází z předpokladu, že negativné vnímání EU a euroskeptickou rétoriku některých francouzských politických stran nelze dávat do přímé souvislosti se zamítnutím Evropské ústavní smlouvy; neboť důvody jejího odmítnutí byly mnohem širší. Analyzovat a vysvětlit důvody vedoucí Francouze k negativní odpovědi v referendu bude proto cílem následujících stran; předcházet tomu však opět musí seznámení se s politickou, společenskou a ekonomickou situací v období před samotným referendem.

2.1 Ekonomická, politická a sociální situace ve Francii mezi lety 2004 a 2005

2.1.1 Hospodářská otázka

Po období silného růstu francouzská ekonomika po roce 2002 začala opět, v návaznosti na problémy hospodářství světového, zpomalovat. Vláda, ve snaze zastavit stále rostoucí schodek veřejného rozpočtu, byla nucena omezit veřejné výdaje, dosahující až 53% HDP, a začít s nepopulárními úspornými opatřeními⁷⁶. Jejich negativních dopadů si francouzští občané začali všimnout s menším odstupem právě v období, kdy se EU měla rozšířit, resp. rozšířila, o 10 nových členských zemí. Stejně tak tlak Evropské unie na konkurenceschopnost vedl k modifikaci francouzského hospodářství; a zdaleka ne pro všechny jedince a firmy byla tato snaha otevřít francouzský trh přínosem. A že jsou Francouzi většinou proti liberalizaci hospodářství, která nedostatečně chrání jednotlivce, již bylo řečeno.

Jak poznamenává Marc Olivier-Padis⁷⁷, fakt, že francouzské hospodářství bylo nuceno reformovat i bez tlaku EU, si veřejnost příliš neuvědomovala. Proevropské strany, vláda ani prezident nedokázaly své voliče přesvědčit o tom, že reformy v oblasti důchodů, práce i pojištění jsou nutné a že nemají větší spojitost s EU. Naopak protievropské strany dokázaly tuto dezinterpretaci vhodně využít a obrátit jak proti EU, tak proti politickým stranám vládnoucím.

Rozšíření EU přineslo do Francie velké obavy z možného zhoršení stávajících hospodářských poměrů. Podobné obavy pociťovali Francouzi již před vstupem Portugalska a Španělska v roce 1986. Ty se pak se ukázaly jako přehnané. Ačkoliv rozšíření o region sousedící přímo s Francií mohlo mít na zemi nepoměrně větší vliv než vstup zemí z poměrně vzdáleného regionu střední Evropy, neznamenalo nijak výrazně negativní následky pro francouzský trh. Francouzská veřejnost se přesto z jižního rozšíření nedokázala poučit, a kladla za vinu své politické reprezentaci, že

⁷⁶ Hall, Peter, *The Economic Challenges facing president J. Chirac*, Washington D. C.: U. S.- France Analysis Series, The Brooking Institution, 2002, str. 2.

⁷⁷ Le „non“ français: les messages d'un vote- table ronde, *Esprit*, 2006, č. 322, str. 98-99.

nedokázala rozšíření o 10 zemí střední a východní Evropy, s jeho domnělým negativním dopadem na francouzskou ekonomiku, zabránit⁷⁸.

2.1.2 Vztah občanů k domácí politické scéně

Vina za ekonomickou situaci nebyla jedinou výtkou francouzských občanů politikům, byla ale významnou součástí vlny negativního vnímání politiky, která ve Francii dosáhla svého maxima právě v letech 2004 až 2005. Že nejsou schopni zlepšit ekonomickou situaci země, si o svých zákonodárcích myslely ¾ obyvatel⁷⁹. Předmětem kritiky se stal především předseda vlády a prezident. Slovy P. A. Halla, prezident musí dbát na „sociální solidaritu, jejíž je Republika strážcem“⁸⁰, a toto očekávání Jacques Chirac v očích Francouzů nesplnil.

Ostatně již prezidentské volby v roce 2002 naznačily, že francouzská veřejnost je se svým prezidentem, širěji celou politickou reprezentací, nespokojena. Přestože jasnými favority volby byl stávající prezident Jacques Chirac a předseda Socialistické strany (PS) Lionel Jospin, do druhého kola postoupil kromě Chiraca předseda krajně pravicové Národní fronty (FN). V druhém kole dala sice naprostá většina voličů své hlasy Jacques Chiracovi, přesto ale takový vývoj pro 1. kolo nebyl předvídan, a nejen pro Socialistickou stranu (PS) znamenal velký šok. Průzkumy ukázaly, že většina hlasů pro Le Pen byla protestních, výrazem odporu proti stávajícímu stavu politiky v zemi. Přesto politické špičky nevzaly varování obyvatel příliš vážně, a nijak nezměnily své priority a program, ani způsob vystupování. Proto od roku 2002 do roku 2005 důvěra v prezidenta dále klesala, stejně jako důvěra v ministerského předsedu Jean-Pierre Raffarina a celou vládu⁸¹.

Ke kritice za špatnou hospodářskou situaci se připojil odpor k elitářství státního aparátu, přílišné byrokracii a finančním skandálům. Nedávno odhalený finanční skandál ministra financí Hervé Gaymarda, Chiracova chráněnce, který byl navíc odpovědný za nepopulární hospodářské reformy, stejně jako kauza samotného prezidenta Chiraca,

⁷⁸ Booker, Christopher, North, Richard, *Skryté dějiny evropské integrace: od roku 1918 do současnosti*, Brno: Barrister&Principal, 2006, str. 514.

⁷⁹ Miquet- Marty, François., Les quatre crises de la représentation politique, *Esprit*, 2006, č. 322, str. 90.

⁸⁰ Hall, Peter, *The Economic Challenges facing president J. Chirac*, str. 2.

⁸¹ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, str. 44.

který si užíval dovolené za státní peníze⁸², všechny drobné skandály francouzského státního aparátu se nasčítaly a byly hodnoceny obzvláště negativně. Neschopnost politiků vcítit se do různých sociálních vrstev a individuálního přístupu k takovému vnímání jen přispěly.

V části věnované kampani před referendem a samotnému referendu uvidíme, že odmítavý postoj k politickým špičkám podstatně přispěl k výsledku referenda.

2.1.3 Volby do Evropského parlamentu 2004

V celoevropském měřítku převládá fenomén snižující se účasti v evropských volbách, počet osob, který se ale k volbám dostavil ve Francii, byl rekordně nízký i s přihlédnutím k tomuto faktu. Plných 57,2% obyvatel se nedostavilo k urnám; to byl podle některých autorů další signál nespokojenosti s politikou, nebo již zmiňované lhostejnosti⁸³.

Vyhrála Socialistická strana (PS) s asi třetinou všech hlasů⁸⁴, Unie pro lidové hnutí (UMP) získala 16,5 % hlasů, Unie pro francouzskou demokracii (UDF) dostala dohromady 6,7% hlasů. Národní fronta (FN) získala celých 9,81% hlasů, ani další populistické strany, kritizující vládu i Evropskou unii, nezískaly ve volbách málo hlasů. Francouzská komunistická strana (PCF) si sice od posledních voleb do Evropského parlamentu pohoršila, přesto získala 5,24%, drobné populistické strany krajní pravice v součtu dostaly 10, 53% hlasů voličů.

Důvodů k tomu, že síly kritizující systém dostaly relativně silný mandát, může být několik. Částečně se s nimi ztotožnili někteří euroskepticky smýšlející občané Francie, a dali jim svůj hlas, aby zevnitř EU efektivněji bránily jejich zájmy. Pokud si ale uvědomíme, že podle průzkumů euroskepticky smýšlí asi jedna desetina populace, a svůj hlas dalo nesystémovým stranám přes 25% obyvatel, je zřetelné, že motivace většiny z těchto voličů byla jiná. K závěru, že tak chtěli ukázat politikům většinových stran nelibost, se přiklání většina analytiků⁸⁵. Po prezidentských volbách z roku 2002 to bylo již podruhé, kdy se voliči protestními hlasy nesystémovým politickým uskupením

⁸² Booker, Christopher, North, Richard, *Skryté dějiny evropské integrace: od roku 1918 do současnosti*, str. 514.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Deloye, Yves, Bruter, Michael, et al., *Encyclopaedia of European elections*, New York: Palgrave, 2007, str. 238

⁸⁵ Tamtéž.

snažili politikům vyjádřit svou nespokojenost s domácí situací, ať už ekonomickým stavem země, úpadkem na mezinárodní scéně, nebo politickou reprezentací. Je logické, že část z těchto voličů viděla jedinou další možnost, jak vyjádřit svou nespokojenost, hlasovat nesystémově při další příležitosti; tou bylo referendum o „Euroústavě“.

2.2 Referendum o Evropské ústavě

Dokument, představující zcela novou etapu evropské integrace, pochopitelně mohl vzbudit u francouzských občanů obavy. Přestože se jedna část mé práce zabývala fenoménem vzrůstajícího euroskepticismu ve Francii, musíme si uvědomit, že navzdory nárůstu se jedná o desetinu, maximálně pětinu populace, která smýšlí euroskepticky. Pokud zbytek obyvatel s evropskou integrací souhlasí, proč hlasovali Francouzi v referendu o „Euroústavě“ záporně? Cílem následující kapitoly je analyzovat kampaň před referendem a význam referenda samotného, abychom mohli na výše položenou otázku nalézt odpověď.

2.2.1 Příprava nového institucionálního rámce EU

Debata o nutnosti reformovat Evropskou unii, aby byla akceschopnější i po přijetí nových členských zemí a mohla lépe fungovat na novém stupni integrace, byla přítomná již v době, kdy bylo plánováno rozšíření o Rakousko, Finsko a Švédsko. Nakonec ale situace došla tak daleko, že než byla reforma navržena, bylo v roce 2004 přijato dalších 10 zemí, a institucionální podoba EU byla stále stejná. Protože se vzrůstajícím počtem plánovaných členských zemí a rozšiřujícími se pravomocemi EU se demokratický deficit Evropské unie stával stále méně ospravedlnitelný⁸⁶, za cílem projednat podobu nutných reform byl ustaven Konvent, v čele s bývalým francouzským prezidentem Valéry Giscard d'Estaingem. Na podobě dalšího směřování EU pracovali členové Konventu v období od února 2002 do července 2003. Právě proto, že Konvent pracoval pod vedením Francouze, se francouzské politické špičky snažily potlačit své požadavky, z obavy zůstat neutrální⁸⁷. To jim bylo obyvatelstvem později nemálo vyčítáno. Když byla tedy vypracována „Euroústava“, ukázalo se, že její podoba je pro Francouze obtížně stravitelná, a to jak pro veřejnost, tak pro politické síly v zemi. Při vypracování textu Euroústavy sice měli francouzští politici určitou vizi, ale jejich

⁸⁶ Drevet, Jean-François, *L'élargissement de l'UE, jusqu'ou?*, str. 172.

⁸⁷ Jabko, Nicolas, *La France face à la Constitution européenne: un héritage mal assumé*, *Critique internationale*, č. 29, 2005, str. 142.

pozice byla „příliš pružná“⁸⁸, proto nakonec do konečné podoby dokumentu nebyla promítnuta.

Poté, co byla vypracována definitivní verze Evropské ústavy se všemi připomínkami, bylo na rozhodnutí jednotlivých států, jak dokument ratifikují. Zatímco většina zemí EU si zvolila jistější odhlasování parlamentem, Jacques Chirac dlouho váhal, aby se nakonec v létě 2004 rozhodl pro referendum. Vysvětloval svůj krok nutností demokracie, pravdou však bylo, že si pravděpodobně neuvědomil, jak riskantní je referendum krok, a chtěl si jím zvýšit legitimitu a zároveň rozštěpit Socialistickou stranu (PS). Ta byla oficiálně pro schválení „Euroústavy“, některé její frakce ale proti⁸⁹.

2.2.2 Referenda ve francouzské historii a poučení z nich

Tradice referend byla zavedena Charles de Gaullem za 5. Francouzské republiky. V souvislosti s evropskou integrací je referendum „signálem akceptace rychlosti a intenzity integračního procesu ze strany občanů“⁹⁰. Ve Francii před referendem z roku 2005 proběhla dvě referenda. Poprvé byli Francouzi tázáni na svůj názor 23. 4. 1972, jednalo se o rozšíření Evropského společenství o Velkou Británii. Referendum prošlo se 68%. Předmětem druhého referenda byla Smlouva o EU, hlasování proběhlo 20. 9. 1992. Zatímco kladnou odpověď prosazovala Socialistická strana (PS) a část Hnutí pro republiku (RPR) kolem Jacques Chiraca, jeho druhá část prosazovala negativní volbu, stejně jako Národní fronta (FN) a Francouzská komunistická strana (PCF).

V souvislosti s referendy je třeba zmínit jedno francouzské specifikum; není důležité jen to, na co jsou obyvatelé tázáni, ale především, kým jsou na to tázáni. Podle toho pak velká většina voličů v otázkách evropské integrace (i jiných) odpovědí chce podpořit nebo odporovat politické reprezentaci. Jedná se samozřejmě o tu většinu populace, která není nijak vyhraněně proevropsky či protievropsky zaměřena, ale o neutrální většinu.

Proto byl nezájem francouzských politických špiček o známky nespokojenosti obyvatel s jejich vládnutím, projevovaný nejen v průzkumech veřejného mínění, ale i

⁸⁸ Tamtéž, str. 147.

⁸⁹ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, str. 34.

⁹⁰ Fiala, Petr, Pitrová, Markéta, *Evropská referenda*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, str. 6.

prezidentskými volbami a volbami do Evropského parlamentu, zarážející. Jejich postoj, který bychom mohli charakterizovat jako „Věřte nám a volte „ANO““, byl v silném protikladu s realitou⁹¹.

2.2.3 Témata kampaně před referendem a její průběh

Politici představitelé udělali chybu již v prvopočátku, když nebrali v potaz jednotlivé náznaky vlastní nepopularity. Uvědomíme-li si, že Francouzi jednak nebyli nikým dostatečně přesvědčeni o kladech ústavy pro Evropu, a zároveň nesouhlasili s vystupováním svých politických představitelů, výsledné zamítnutí referenda nás nemůže příliš překvapit.

Kampaň byla celkově zanedbaná, politici ji dlouho odkládali v domnění, že ve Francii, jakožto zakládající zemi Evropských společenství, nebude europozitivně laděné obyvatelstvo bránit dalšímu kroku evropské integrace, a že tedy není třeba dávat na ni tolik prostředků. Utvrzovaly je v tom i průzkumy veřejného mínění, podle nichž zastávalo kladný postoj k Ústavní smlouvě pro Evropu 59% obyvatel, zatímco jen 8% negativní⁹², což se téměř shodovalo s evropským průměrem. Výsledkem takového přílišného optimismu politiků nebylo nic jiného, než nedostatečná informovanost lidí a ještě negativnější vztah ke svým politickým zástupcům. Důvod, proč „Euroústavu“ v referendu zamítnout, byl i emocionální; lidé měli pocit, že nic neznamenají, a chtěli se tomu postavit⁹³.

Nebyli dostatečně dopředu a do hloubky seznámeni s tím, co vlastně Euroústava přináší nového. Ačkoliv její přípravu vedl Francouz, domácí média o práci Konventu informovala jen málo, a když, tak jako o něčem velmi technickém a lidem vzdáleném, což francouzskou veřejnost naladilo negativně⁹⁴. Francie byla dokonce za podcenění kampaně pokárána Evropskou radou⁹⁵.

Nejenže počátek kampaně byl zpozdilý, i její témata nebyla zvolena vhodně. Zastánci Evropské ústavní smlouvy mluvili málo o evropském vývoji v pozitivním

⁹¹ Tamtéž.

⁹² *L'opinion française face à l'Union européenne, à l'élargissement et à l'avenir de l'Europe*, Eurobaromètre 57, str. 24.

⁹³ Le „non“ français: les messages d'un vote- table ronde, str. 101.

⁹⁴ Lequesne, Christian, Rupnik, Jacques, *L'Europe des Vingt-Cinq: 25 cartes pour un jeu complexe*, str. 47.

⁹⁵ Booker, Christopher, North, Richard, *Skryté dějiny evropské integrace: od roku 1918 do současnosti*, str. 516.

smyslu, a nedokázali přesvědčit voliče, že jde o dobrý dokument určující dobrý směr integrace, a ne pouhý „nutný kompromis“ států. O pozitivních výsledcích dosavadní integrace toho zaznělo také málo. Kampaň byla dělána celoevropsky, spíše než jednotlivým zemím na míru⁹⁶, a proto nezazněly pádné argumenty, které by dokázaly Francouze, podvědomě odporem k politické reprezentaci motivované hlasovat negativně, přesvědčit. Nemluvílo se o tom, jak zpřístupnit EU občanovi, ale o tématech obecnějších, a řadovému občanu vzdálenějších, jako zachování si vlastní identity a obraně míru⁹⁷. Jacques Chirac sice zdůrazňoval, co vše přinese nový dokument pro Evropu, ale mnohem méně mluvil o tom, co přinese pro Francii⁹⁸. Přitom kromě euroskeptického jádra, představujícího asi desetinu, maximálně pětinu populace, u něhož byl negativní hlas nepochybný, byla zpočátku naprostá většina obyvatel nerozhodnuta, jak se k dokumentu vyjádří. O neúspěchu kampaně hovoří i fakt, že značná část z nich byla nerozhodnuta ještě bezprostředně před referendem, a také vysoké procento osob, kteří se o referendum nezajímali, nebo se k němu nehodlali dostavit. Až do března 2005, kdy se rozjela definitivní část kampaně, se mezi ně počítalo kolem 60% obyvatel, od března se pak počet nezaujatých či nerozhodnutých začal poněkud snižovat⁹⁹.

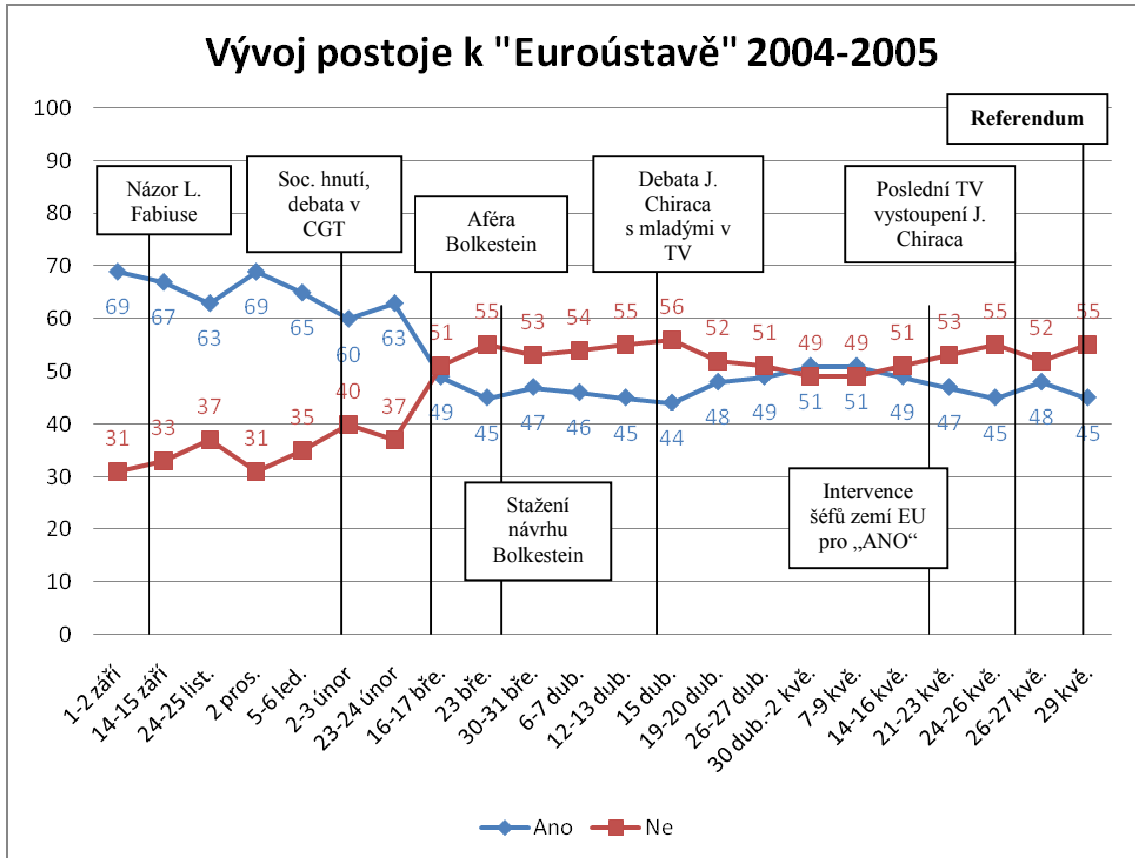
⁹⁶ Bouchindhomme, Christian, *Le peuple français et la volonté générale européenne*, *Esprit*, 2006, č. 322, str. 21.

⁹⁷ Jabko, Nicolas, *La France face à la Constitution européenne: un héritage mal assumé*, str. 150.

⁹⁸ Miquet- Marty, François, *Les quatre 4 crises de la représentation politique*, str. 84.

⁹⁹ Viz Obrázek 7, str. 35.

Obrázek 4: Vývoj postoje k "Euroústavě" 2004-2005

Zdroj: Rozès, Stéphane, La rénationalisation du débat européen, *Le débat*, 2005, č. 136, str. 40.

Pozn.: Údaje uvedeny v procentech.

Hlavní politická uskupení, tradičně zastupující občany v parlamentu, tj. Socialistická strana (PS) a Unie pro lidové hnutí (UMP), která nabádala hlasovat kladně, nedokázala občany přesvědčit o dobré podloženosti jejich volby. I přesto, že v médiích bylo zastáncům „ANO“ věnováno mnohem více prostoru. Na druhou stranu jejich pozice byla obtížná, protože každý zastávce „ANO“ byl nahlížen s určitou nedůvěrou, naopak názory z odmítavého tábora byly veřejností ihned přebírány za vlastní a považovány za dobré. V průzkumech se většina obyvatel vyjádřila, že text ústavní smlouvy nikdy nečetli¹⁰⁰.

Negativní kampaň vedená euroskeptickými stranami byla vedena v duchu kritiky EU i stávající politické reprezentace. Jejich hlavním argumentem nebyly nedostatky nového dokumentu, ale následky rozšíření z roku 2004, možnost vstupu Turecka do EU a podřívání pozice těch stran, které byly pro Ústavní smlouvu. Celou ji založily na

¹⁰⁰ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, str. 79.

strachu obyvatel ze ztráty práce a trhu¹⁰¹. Věrohodnost do té doby nekonstruktivnímu kritickému postoji dodaly až hlasy Laurenta Fabiuse, Henri Emmanuelliho¹⁰², Nicolase Dupont-Aignana¹⁰³ a dalších z tábora hlavních politických stran, kteří do debaty přispěli realistickými výtkami k dokumentu¹⁰⁴. Přestože jejich pozice byla rozumně vyargumentována, je jim připisováno, že zmátli voliče vládních stran a oslabili koalici pro „ANO“.

V době, kdy se Jacques Chirac rozhodl pro referendum, se jeho výsledek zdál jasný. Podle průzkumů udělaných francouzskými médii hodlalo říci v referendu „NE“ jen 35% obyvatel¹⁰⁵, neměl tedy pocit, že by referendem příliš riskoval. Ještě na podzim 2004 ukazovaly průzkumy veřejného mínění vůli více než 60% obyvatel hlasovat v referendu kladně, což bylo dáno absencí debaty na toto téma¹⁰⁶. Od té doby ale počtu těch, kteří hodlali hlasovat opačně, rychle přibývalo. Negativní kampaň vytvářela, případně zvětšovala obavy z již zmiňovaných problematických aspektů integrace, a kampaň pozitivní tento vývoj nedokázala zvrátit. Obrázek 7 této práce (str. 47 této práce)¹⁰⁷ ukazuje vývoj postoje obyvatelstva v souvislosti s děním na francouzské i mezinárodní scéně.

Jakákoliv větší událost dokázala pohnout pozicemi jednotlivých názorů až o několik procent, z toho lze vyčíst, jak moc nerozhodnutí a snadno ovlivnitelní ve svém postoji Francouzi byli v průběhu kampaně. Během dvou týdnů poté, co Laurent Fabius přišel s kritikou ústavní smlouvy, se počet rozhodnutých hlasovat pro snížil o 6%, kteří přešli do tábora odpůrců. Další ranou pro strany podporující „ANO“ bylo rozhodnutí Generální konfederace práce (CGT) schválení dokumentu nepodpořit, ztratily 5% voličů rozhodnutých volit kladně. Pozitivní výsledek referenda ve Španělsku v únoru 2005 sice na čas pozitivní tábor rozšířil, ale v březnu se poměr „ANO“ a „NE“ definitivně proměnil.

¹⁰¹ *Le „non“ Français: les messages d'un vote- table ronde*, str. 92.

¹⁰² Bývalý tajemník PS.

¹⁰³ Poslanec UMP.

¹⁰⁴ *Le „non“ Français: les messages d'un vote- table ronde*, *Esprit*, 2006, č. 322, str. 91.

¹⁰⁵ Průzkum pro L-H-AOL-Arte-Libération-L'express ze dne 13. 6. 2004, *Le Monde*, 14. 6. 2005.

¹⁰⁶ Laurent, Annie, Sauger, Nicolas, et al., *Le référendum de ratification du traité constitutionnel: Comprendre le „Non“ français*, Paris: Cahiers du CEVIPOF, č. 42, 2005, str. 53.

¹⁰⁷ Viz str. 35 této práce.

S odstupem se zdá, že ke zvratu nejvýrazněji přispěla tzv. „aféra Bolkenstein“, kdy na půdě EU přišla ke slovu snaha o liberalizaci služeb. Debata o tématu, jež je pro Francouze aspektem evropské integrace snad nejvíce citlivým, dokázala vyvolat obavu i v občanech jinak EU nakloněných pozitivně. Souběh okolností byl nevhodně načasován. Poté, co byla debata o „Bolkensteinově direktivě“ v polovině března na půdě EU otevřena, spadl počet rozhodnutých hlasovat kladně z 63% na pouhých 49%, zatímco tábor odpůrců posílil z 37% na 51%¹⁰⁸, a to jen za krátké období necelého měsíce, než byla tato iniciativa po intervenci francouzského prezidenta v Bruselu pozastavena.

Zvrátit negativní vývoj se již Unii pro lidové hnutí (UMP) a Socialistické straně (PS) nepodařilo. Svůj negativní obraz u obyvatel si uvědomily až pozdě. Televizní vystoupení Jacques Chiraca s mladými lidmi v polovině dubna působilo příliš uměle a nepřesvědčivě, nepomohla ani další důkladná propagace „ANO“ v médiích, ani podpora hlav dalších evropských států, pár týdnů před referendem se situace zdála spět k zamítnutí „Euroústavy“.

2.2.4 Referendum z 29. 5. 2005 a jeho interpretace

Přestože průzkumy již od března předpovídaly negativní výsledek, situace byla do posledního okamžiku nejistá. Počet nerozhodnutých voličů byl stále kolem 40%¹⁰⁹, nebylo jasné ani, zda lhostejná třetina voličů, vypovídající se referenda nezúčastnit, se k urnám skutečně nedostaví. Nakonec jejich počet dosáhl 29,01%¹¹⁰, dalších 1,76% sice volilo, ale odevzdalo prázdný list. Z těch, kteří se v referendu vyjádřili, zastánci „NE“ představovali 55,05%; Ústavní smlouvě se ve Francii nedostalo souhlasu. Především proto, že naprostá většina z občanů do poslední nerozhodnutých, jak hlasovat, se nakonec rozhodla hlasovat záporně. A většina z nich patří právě do kategorie těch, kteří tak nechtěli vyjádřit ani tak svůj nesouhlas s dokumentem, jako se současnou ekonomickou a politickou situací¹¹¹.

Podle průzkumů z 30. 5., realizovaných LH2, Libération, i>TELE, bylo mezi zastánci „NE“ 21% sympatizantů Socialistické strany (PS), 23% jiné levice, 27%

¹⁰⁸ Viz Obrázek 7, str. 35.

¹⁰⁹ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, str. 86.

¹¹⁰ Laurent, Annie, Sauger, Nicolas, et al., *Le référendum de ratification du traité constitutionnel: Comprendre le „Non“ français*, str. 94.

¹¹¹ Lequesne, Christian, *Sur les craintes françaises d'une Europe espace*, str. 28.

pravice, a 26% se nehlásilo k žádné stranické příslušnosti. Podstatná část odpůrců Ústavní smlouvy byla nakonec z řad voličů stran, jejichž postoj k dokumentu byl opačný, což bylo chápáno jako jejich selhání. I následující tabulka se zabývá volbou podle stranické příslušnosti¹¹². Vysoké procento hlasujících záporně nás nepřekvapí u sympatizantů extrémní levice ani pravice, ale negativní hlasy voličů Zelených (LV) a Socialistické strany (PS), jež byly zastáncem „Euroústavy“, představovalo pro obě strany velkou ránu.

Tabulka 6: Volba v referendu podle stranických sympatií

Stranické sympatie	Průzkum CSA z 29. 5. 2005		Průzkum SOFRES z 29. 5. 2005	
	"ANO"	"NE"	"ANO"	"NE"
Krajní levice	14	86	0	0
Francouzská komunistická strana (PCF)	8	92	5	95
Socialistická strana (PS)	48	52	41	59
Zelení (LV)	39	61	36	64
Svaz pro francouzskou demokracii (UDF)	82	18	76	24
Unie pro lidové hnutí (UMP)	84	16	76	24
Národní fronta (FN)	17	83	4	96

Zdroj: Laurent, Annie, Sauger, Nicolas, et al., *Le référendum de ratification du traité constitutionnel: Comprendre le „Non“ français*, Paris: Cahiers du CEVIPOF, č. 42, 2005, str. 124.

Pozn.: Údaje jsou uvedeny v procentech.

K lepšímu pochopení motivace odpůrců nám může pomoci průzkum, poukazující na sociální situaci voličů. Zatímco $\frac{3}{4}$ z těch, kteří označili svou životní situaci jako obtížnou, hlasovalo záporně, $\frac{3}{4}$ občanů nalézajících se v dobré situaci dokument podpořilo, jak připomíná François Miquet-Marty¹¹³. To může svědčit pro argument, podle něhož se Francouzi báli negativních následků přílišné integrace i liberalizace. Na druhou stranu ale také mohli ze svých problémů vinit vládu a demonstrovat takto svůj nesouhlas. Podíváme-li se na následující tabulku (Tabulka 7), seznamuje nás s volbou jednotlivých společenských vrstev v závislosti na příjmech¹¹⁴.

¹¹² Laurent, Annie, Sauger, Nicolas, et al., *Le référendum de ratification du traité constitutionnel: Comprendre le „Non“ français*, str. 124.

¹¹³ Miquet- Marty, François, Les quatre crises de la représentation politique, str. 80.

¹¹⁴ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, str. 91.

Tabulka 7: Hlasování v referendu jednotlivých společenských vrstev

	Průzkum duben 2004		Průzkum květen 2005	
	ANO	NE	ANO	NE
Důchodci	50	37	46	35
Lidé s vyššími příjmy	33	27	32	26
Lidé s nižšími příjmy	17	36	22	39

Zdroj: Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, str. 91.

Pozn.: Údaje jsou uvedeny v procentech.

Tabulka 7 udává, že uvedené společenské vrstvy byly ve svých rozhodnutích vcelku stabilní, a vzájemný poměr sympatizantů a odpůrců zůstal od roku 2004 podobný. Vyšší počet odpůrců ústavní smlouvy mezi lidmi v důchodovém věku a lidmi s nižšími příjmy byl očekáván. Následující tabulka (Tabulka 8) ukazuje hlavní motivaci voličů, a porovnává ji se situací v ostatních zemích, kde také proběhlo referendum¹¹⁵.

Tabulka 8: Důvody hlasování v referendu ve čtyřech zemích

		Názor na "Euroústavu"	Obecný názor na EU	Názor na osobnosti pozitivní kampaně	Názor na reprezentanty negativní kampaně	Názor na hospodářskou a sociální situaci
Španělsko	"ANO"	25	41	19	1	*
	"NE"	35	6	7	17	*
Francie	"ANO"	16	52	11	6	11
	"NE"	20	17	6	4	47
Nizozemí	"ANO"	15	44	12	6	11
	"NE"	21	23	12	6	28
Lucembursko	"ANO"	13	49	12	2	21
	"NE"	35	17	6	8	30

Zdroj: Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain., Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, str. 78.

Pozn.: Průzkumy provedené ve Francii a v dalších zemích, kde se konalo referendum o „Euroústavě“, ihned po referendu, v období 2- 6/ 2005. Údaje jsou uvedeny v procentech.

Z Tabulky 8 vyplývá, že pro Francouze byl samotný obsah textu méně důležitý než pro Lucembursko a Španělsko. V součtu pro stejné procento obyvatel byla samotná Ústavní smlouva důležitá v Nizozemí. Zdá se tedy, že v zemích, které dokument

¹¹⁵ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, str. 78.

zamítly, hrál jeho obsah při hlasování menší roli než v zemích, které ho přijaly. Pro zastánce „ANO“ byl rozhodující jejich celkový názor na EU, jen minimum z nich se rozhodovalo podle vztahu k politickým špičkám, a jen desetina z nich podle ekonomické a společenské situace. Ta byla naopak podle průzkumu klíčová pro odpůrce. Asi desetina se rozhodovala podle svého názoru na politickou scénu, a oproti zastáncům „ANO“ se jich jen malé množství v referendu vyjadřovalo podle svého obecného vztahu k EU. To potvrzuje naši tezi, že Francouzi nezamítli z důvodu negativního postoje k EU, ale z důvodů jiných. Jak uvádí průzkum Eurobarometr, provedený ihned po zamítnutí dokumentu, „evropský aspekt podpořil „ANO“ a domácí aspekt pomohl „NE“¹¹⁶.

Jakkoliv se interpretace hlasování v referendu různí, na jednom se analytici shodují. Průvodní okolnosti byly pro Francouze důležitější než samotný text. Přičemž se zdá, že podle svého názoru na evropskou integraci, případně podle samotného textu, se rozhodovali více zastánci „ANO“ než odpůrci textu, pro něž byla důležitější jejich osobní situace, a situace Francie obecně. To potvrzuje domněnku o neúčinnosti pozitivní kampaně, tak i domněnku, že Francouzi odpovídali na zcela jinou otázku, než jim byla položena. Jak říká Paul Garapon¹¹⁷, „tento výsledek (...) ukazuje, nakolik ekonomická a sociální situace Francie, křehká a nejistá, vedla k zúžení odpovědi na politickou otázku na ekonomickou část dokumentu“.

2.2.5 Následky referenda v souvislosti s francouzským postojem k EU

Výsledky referenda vyvolaly ve Francii, nejen mezi zastánci „ANO“, obavy, zda neoslabí roli Francie na mezinárodní scéně. Ti, kteří hlasovali negativně, chtěli sice dát najevo svou nelibost, ale zároveň nyní většina z nich nechtěla být považována za brzdu evropské integrace. Na její proces jako celek nepohlíželi záporně, při odchodu od urn se 59% z voličů vyjádřilo, že EU je dobrá věc¹¹⁸. „Francouzské NE“ bylo často, především v zahraničních médiích, interpretováno jako potvrzení francouzského euroskepticismu. Ve skutečnosti ale takovou výpovědní hodnotu nemělo. Že Francouzi měli většinově motivaci k volbě zcela jinou, již bylo ukázáno. Následující graf

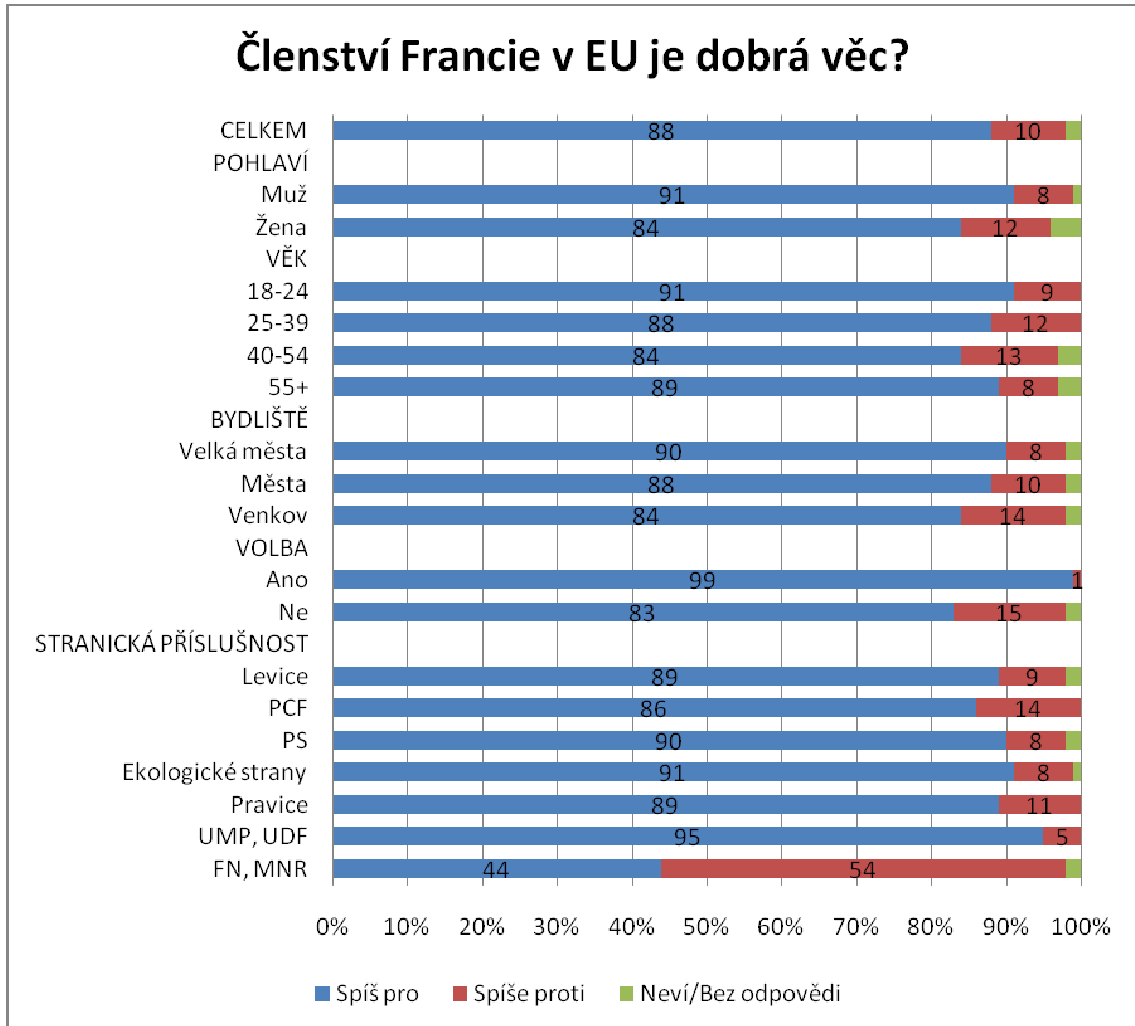
¹¹⁶ *La constitution européenne: sondage post-référendum en France*, Flash Eurobarometre 171, 2005, str. 20, staženo 27. 11. 2007, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/flash_arch_en.htm.

¹¹⁷ Le „non“ français: les messages d'un vote- table ronde, str. 93.

¹¹⁸ Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, str. 15.

(Obrázek 8) zobrazuje vztah Francouzů k EU na základě průzkumu bezprostředně po negativní odpovědi v referendu¹¹⁹.

Obrázek 5: Členství Francie v EU je dobrá věc?

Zdroj: *La constitution européenne: sondage post-referendum en France*, Flash Eurobarometre 171, 2005, str. 22.

Pozn.: Údaje jsou uvedeny v procentech.

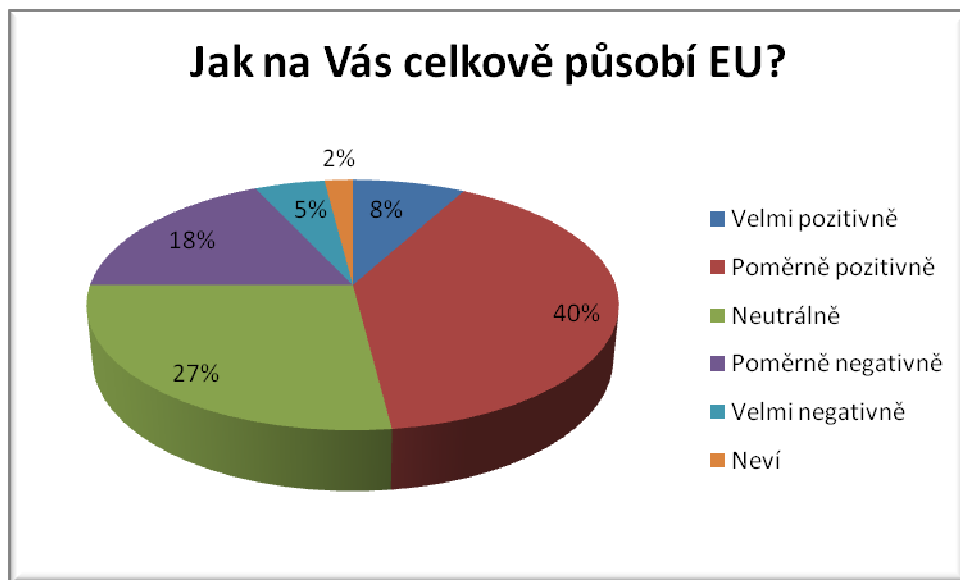
Devět z deseti obyvatel podporovalo členství Francie v EU, což představuje 99% všech, co volili „ANO“, ale i 83% těch, kteří volili „NE“. Celkově převládající pozitivní vztah Francouzů k EU vyplývá i z posledního průzkumu Eurobarometru provedeného před referendem (Obrázek 9). V něm se na otázku, jak vnímá EU, pozitivně vyjádřilo 48% obyvatel, zatímco negativně jen 23%¹²⁰. To vše potvrzuje tezi, že ačkoliv lidem

¹¹⁹ *La constitution européenne: sondage post-referendum en France*, Flash Eurobarometre 171, str. 22.

¹²⁰ *Rapport national- France*, Eurobaromètre 63.4, 2005, str. 16, staženo 27. 11. 2007, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb63/eb63_en.htm.

vadí některé stránky integrace, především ta ekonomická, celkově převažuje pozitivní postoj EU.

Obrázek 6: Jak na Vás celkově působí EU?

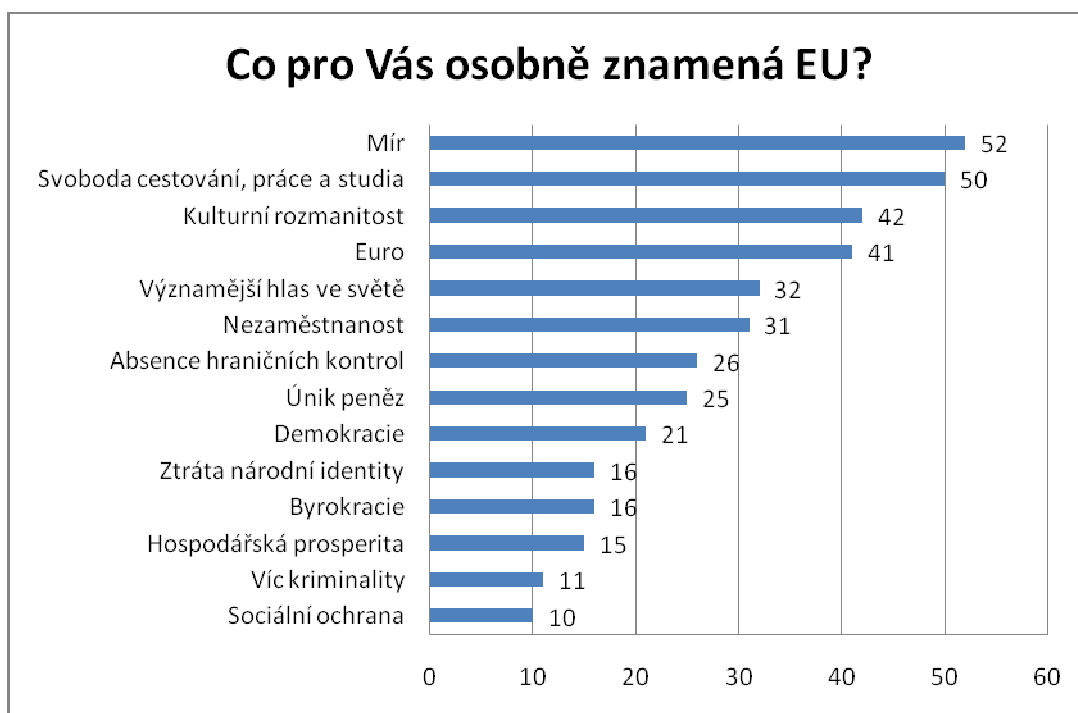

Zdroj: *Rapport national- France, Eurobaromètre 63.4, 2005, str. 16.*

Pozn.: Údaje jsou uvedeny v procentech.

I následující graf (Obrázek 10) ze stejného průzkumu ukazuje, že evropská otázka je ve Francii spojena spíše s pozitivy než negativy. Účastníci průzkumu byli tázáni, co pro ně znamená EU; jen malá část si vybavila negativní přínosy, jako zvýšení kriminality a nezaměstnanosti, byrokracii, nebo ztrátu národní identity. Většina z nich si Evropskou unii spojuje s pozitivními přínosy, jako možností volného pohybu, cestování, garancí míru v regionu, kulturní rozmanitostí, i společnou měnou.

Obrázek 7: Co pro Vás osobně znamená EU?

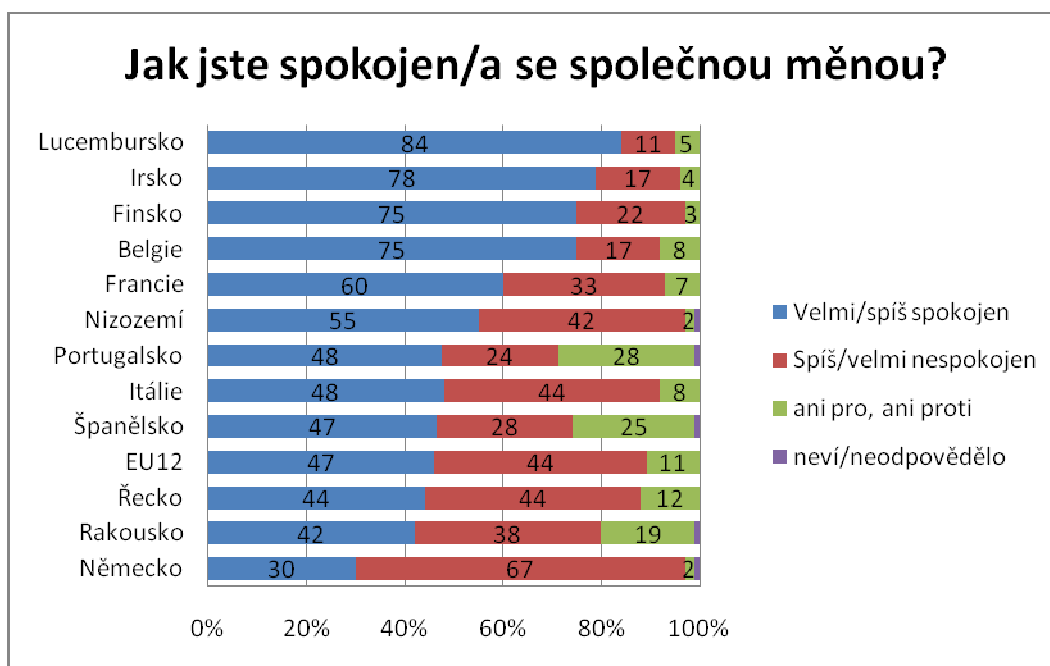
Zdroj: *Rapport national- France, Eurobaromètre 63.4, 2005, str. 17.*

Pozn.: Údaje jsou uvedeny v procentech.

Euro je ve Francii, známé svým lpěním na tradicích, možná až překvapivě dobře přijímáno. V průzkumu EU tazajícím se na oblíbenost EURO v jednotlivých členských zemích dokonce Francouzi v 60% uvedli, že se cítí být šťastní, že mohou mít za svou národní měnu právě EURO. Průměr EU přitom dosahoval jen 47%¹²¹. Celkově je jejich vztah k nové měně vřelejší, než se očekávalo před jejím přijetím. Výsledky průzkumu můžeme vyčíst z Obrázku 11.

¹²¹ *L'euro deux ans après*, Eurobaromètre Flash 153, 2003, str. 154, staženo 27. 11. 2007, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/flash_arch_en.htm.

Obrázek 8: Jak jste spokojen/a se společnou měnou?

Zdroj: *L'euro deux ans après*, Eurobaromètre Flash 153, 2003, str. 154.

Pozn.: Údaje jsou uvedeny v procentech.

Francie je také se Španělskem jedinou zemí, jejichž občané by si přáli prezidenta Evropské unie¹²². Je mezi členskými zeměmi určitou výjimkou, zatímco je silně nakloněna politické integraci, integrace ekonomická je zde přijímána problematičtěji, přičemž v ostatních evropských státech to bývá právě naopak.

Pro část voličů znamenalo zamítnutí perspektivu nové smlouvy, kterou bude možné lépe projednat, poučit se z nedostatků Ústavní smlouvy a uplatnit silněji francouzské zájmy a ohled na sociální otázku¹²³. Pro ty, kteří svým hlasem vyjadřovali nesouhlas s politikou vlády a prezidenta, a vůbec celou politickou elitou zatíženou korupcí a skandály, byla reakce prezidenta na výsledek referenda potvrzením o správnosti jejich volby. Jacques Chirac na sebe nevezal odpovědnost za neúspěch referenda, řekl, že hlasování bylo rozhodnutím každého jednotlivce a že s vládnutím země nemá nic společného¹²⁴, na druhé straně vyvinul tlak na předsedu vlády Jean-Pierre Raffarina, aby kvůli referendu odstoupil. Svým dvojstranným jednáním ztratil podle analytiků ještě více ze své popularity, než během celé kampaně.

¹²² Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, str. 21.

¹²³ Généaux, Jacques, *Sens et conséquence du „non“ français*, Paris: Seuil, 2005, str. 24.

¹²⁴ Lazorthes, Frédéric, *L'attente confuse d'un pays en mal d'avenir*, *Le débat*, 2005, č. 136, str. 63.

Negativní výsledek přivítaly euroskeptické strany krajní pravice i levice, a vykládaly jej jako úspěch své kampaně, ačkoliv ta měla podle průzkumů veřejného mínění rozhodující vliv jen na malou část ze všech voličů, kteří hlasovali záporně. Přestože asi měla větší vliv než kampaň Unie pro lidové hnutí (UMP) a Socialistické strany (PS), v celkovém pohledu nebyl výsledek referenda dílem žádné politické kampaně, ani negativní, ani pozitivní.

2.2.6 Shrnutí vztahu Francouzů k referendu o „Euroústavě“

Referendum proběhlo ve Francii za okolností mimořádně nepříznivých. Na jeho výsledku se promítla jak zhoršená ekonomická situace a vysoká nezaměstnanost, tak problematický vztah domácích politiků a veřejného mínění. Celá kampaň byla špatně naplánovaná, začala pozdě a nestavěla na vhodných argumentech. Lidé nebyli o tom, co text přináší, dostatečně informováni, a obhájci „Euroústavy“ z řad politiků je nedokázali přesvědčit, proč by měli hlasovat pro. Negativní kampaň byla mnohem více slyšet, a svou populistickou rétorikou dokázala zastínit nevýrazný projev zastánců „Euroústavy“. Pro neinformovaného pozorovatele se Francie v období kampaně mohla skutečně jevit jako euroskeptická. Nevýrazná část z 55,05% Francouzů, kteří hlasovali negativně, tak udělala pod vlivem euroskeptických stran, nebo kvůli svému negativnímu postoji k EU. Takoví však představují necelou polovinu z těch, kteří hlasovali „NE“. Většina chtěla buď potrestat své politické zástupce a vyjádřit nespokojenost se současnou situací v zemi, nebo chtěli tímto způsobem donutit evropské politické špičky sepsat dokument nový, více zohledňující sociální otázku.

Právě ta je nejčastěji zmiňovanou výhradou EU. Za mimořádně citlivou ji považují i Francouzi jinak evropskou integraci zcela podporující. Spolu s otázkou liberalizace a teritoriálního rozšiřování EU, patří mezi aspekty evropské integrace, proti nimž má výhrady nejvíc Francouzů. V globálním pohledu je ale EU jako celek stále přijímána kladně, a referendum o „Euroústavě“ na tomto faktu nic nezměnilo. Nebylo výpovědí o míře euroskepticismu ve Francii, stejně jako dokument Ústavní smlouvy nijak nezhoršil vztah Francouzů k procesu evropské integrace.

Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat postoj francouzské populace a politické scény k EU, zkoumat náznaky euroskepticismu v názoru veřejnosti i podobnou pozici politických stran v období před referendem o „Euroústavě“, abychom mohli určit vliv tohoto domnělého euroskepticismu na zamítnutí referenda. V médiích bylo možné často nalézt interpretaci, že Francouzi se vyslovili negativně proto, že smýšlejí euroskeptičtěji než dříve. Má práce se snaží takovou interpretaci zpochybnit.

Euroskepticismus ve Francii není významnější než v jiných zemích, tento postoj zaujímá asi desetina obyvatel. Většinou to navíc není euroskepticismus ve svém pravém slova smyslu, odmítající princip evropské integrace jako celek, ale spíše kritizující některé prvky integrace. Jedná se hlavně o ekonomickou stránku, protože EU v očích Francouzů přináší přílišnou liberalizaci a nedostatečnou ochranu v sociální sféře; dalším citlivým tématem je teritoriální rozšiřování EU. Politická uskupení euroskeptického zaměření se řadí na kraje politického spektra, a najdeme mezi nimi jak odpůrce EU v celé její podstatě, tak kritiky některých jejích politik. Průzkumy veřejného mínění sice ukazují, že například v otázce trhu práce, liberalizace či rozšiřování o nové členské země má mnoho Francouzů k EU výhrady, celkově z nich lze ale vyčíst i silnou podporu EU i další politické integraci.

Proto je důležité hledat příčiny neúspěchu referenda, o jehož odsouhlasení se zasazovaly největší strany levice i pravice, Unie pro lidové hnutí (UMP) i Socialistická strana (PS), jinde. Zatímco zastánci „ANO“ hlasovali hlavně podle svého názoru na EU, zastánci „NE“ tak činili většinou z důvodů jiných. Jak opět ukazují průzkumy, ani ne polovina negativních hlasů byla vyjádřením názoru na směr a fungování Evropské unie a na dokument samotný, přičemž zbytek negativních voličů v referendu odpovídal na jinou otázku, než jim byla položena. Nejčastěji chtěli vyjádřit svůj názor na domácí situaci, stejně jako se ho snažili dát najevo při prezidentské volbě v roce 2002 i evropských volbách v roce 2004. Dalším často uváděným argumentem byla naděje, že tak Francie dostane možnost spoluvytvořit nový dokument, kde bude moci lépe uplatnit své národní zájmy, než francouzští politici v době přípravy Ústavní smlouvy. Jak ale většina z nich vypověděla, nehlasovali „NE“ kvůli svému negativnímu vztahu k EU.

Přestože ve Francii euroskepticismus v určité míře existuje, a země již není v čele těch, které určují rytmus a osud evropské integrace, jak tomu bylo dříve, nelze ji rozhodně řadit mezi euroskeptické země. Její postoj k EU byl sice v sledovaném období „vlažnější“ než dříve, ale bylo to dáno spíše špatnou domácí politickou situací, než vzrůstem euroskeptického smýšlení. Euroskepticismus některých politických stran a určité části populace nelze aplikovat na Francii jako celek. Pouze absence výrazně proevropsky orientovaných politiků se silnou vizí a výrazným proevropským diskursem vedla k tomu, že tábor odpůrců integrace byl více slyšet. Letmým pohledem se pak země mohla zdát více euroskeptická než dříve, ačkoliv důvody takového stavu byly zcela jiné. Vyvrátit právě takový způsob interpretace francouzského postoje k Euroústavě bylo smyslem této práce.

Za pravdu mé tezi dává ostatně i následující vývoj ve Francii po zamítnutí Euroústavy. Všichni prezidentští kandidáti v roce 2007 si uvědomovali absenci evropského diskursu jako velkou chybu, proto z postoje k EU udělali jedno z největších témat prezidentské kampaně. Když pak do funkce prezidenta nastoupil Nicolas Sarkozy, přinesl silnou vizí a dynamiku v evropských záležitostech a zasadil se o znovuotevření debaty reformy EU, průzkumy veřejného mínění vykazovaly zvýšenou podporu obyvatel.

Považovat Francii v letech 2004 a 2005 za euroskeptickou by bylo značně jednostranné. Ano, není už iniciátorem evropského dění, ale spíše proto, že jí chybí osobnosti, než že by jí chyběl kladný vztah k EU. Jak ukazují kroky Nicolase Sarkozyho ohledně renegociace ústavního dokumentu, pokud si země podaří vyřešit domácí problémy a vyrovnat se s novou mezinárodní situací, není důvod, proč by nemohla i nadále být lídrem evropské integrace.

Resumé

Bakalářská práce *Euroskepticismus ve Francii a zamítnutí „Euroústavy“* se zabývá problematikou vztahu francouzské veřejnosti a politické scény k procesu evropské integrace v letech 2002 až 2005. Vzhledem k tomu, že země byla iniciátorem integračního procesu, se zamítnutím Evropské ústavy v referendu roku 2005 vyvstala otázka, jak se k EU staví země nyní. Tato práce si klade za cíl analyzovat euroskeptický proud, nebo náznaky takového myšlení, ve francouzské politice i v rovině veřejnosti, a ukázat, že ačkoliv na politické scéně existují uskupení, která jsou otevřeně euroskeptická, pro většinu obyvatel a francouzského politického spektra není euroskepticismus jako takový hlavní charakteristikou. Některé aspekty evropské integrace vadí více než jiné, ale obecně nelze na francouzskou společnost aplikovat termín „euroskeptická“.

Jejím cílem je zpochybnit v českých médiích obecně uplatňovanou interpretaci, že Francie se stává euroskeptickou a zamítnutí „Euroústavy“ toho bylo důkazem. Chce ukázat, že důvodem takového kroku byl spíše soubor nespokojenosti s domácí situací země, případně s dílčími aspekty integračního procesu, a absence silné eurooptimistické vize na francouzské politické scéně, než euroskepticismus ve svém pravém významu.

Summary

The bachelor thesis *Euroscepticism in France and the rejection of the European constitution* deals with the problem of the relationship of the French public and the French political scene to the process of the European integration in the years 2002 until 2005. With regards to the fact that the country was the initiator of the integration process, the rejection of the European constitution in the 2005 referendum raised the question of the country's present stance to the EU. This work aims to analyse the Eurosceptic stream or indications thereof in French politics and on the public level and to show that, although there are groups on the political scene that are openly Eurosceptical, for the majority of the French public and the French political spectrum Euroscepticism isn't the norm. Some aspects of the European integration matter more than the rest but it is impossible to apply the term *Eurosceptic* to the whole of the French society.

The work aims to disprove the commonly assumed interpretation that France is becoming Eurosceptic and its refusal of the European constitution is proof of this. It deems to show that the reason of this step was rather the widespread dissatisfaction with the national situation and with the aspects of the integration process as well as the absence of a strong Eurooptimistic vision on the French political scene rather than Euroscepticism in its true sense.

Seznam obrázků

Obrázek 1: Příslušnost k EU je věc dobrá či špatná?.....	16
Obrázek 2: Obraz EU ve Francii.....	17
Obrázek 3: Věříte evropským institucím?	21
Obrázek 7: Vývoj postoje k "Euroústavě" 2004-2005	41
Obrázek 8: Členství Francie v EU je dobrá věc?	47
Obrázek 9: Jak na Vás celkově působí EU?	48
Obrázek 10: Co pro Vás osobně znamená EU?	49
Obrázek 11: Jak jste spokojen/a se společnou měnou?.....	50

Seznam tabulek

Tabulka 1: Míra euroskepticismu ve francouzské populaci.....	15
Tabulka 2: Jak se cítíte být informován o svých právech jako občan EU?	18
Tabulka 3: Uveďte 3 kandidátské země na vstup do EU	25
Tabulka 4: Míra skepticizmu v jednotlivých členských zemích	29
Tabulka 5: Euroskepticismus dle stranické příslušnosti	30
Tabulka 6: Volba v referendu podle stranických sympatií	44
Tabulka 7: Hlasování v referendu jednotlivých společenských vrstev	45
Tabulka 8: Důvody hlasování v referendu ve čtyřech zemích.....	45

Použitá literatura

Bouchindhomme, Christian, Le peuple français et la volonté générale européenne, *Esprit*, 2006, č. 322, str. 19- 27.

Booker, Christophe, North, Richard, *Skryté dějiny evropské integrace: od roku 1918 do současnosti*, Brno: Barrister&Principal, 2006.

Bréchon, Pierre, Mitra, Subrata Kamar, The National Front in France: The emergence of an Extreme Right Protest Movement, *Comparative Politics*, roč. 26, 1992, č. 1, str. 63- 82.

Clavijo, Robert, *Et si la France quittait l'EU?: réflexion d'un écologiste sur les dangers de l'Europe économique et politique*, Paris: F. - X. de Guibert, 2005.

Deloye, Yves, Bruter, Michael, et al., *Encyclopaedia of European elections*, New York: Palgrave, 2007.

Drevet, Jean-François, *L'élargissement de l'Union européenne, jusqu'ou?*, Paris: L'Harmattan, 2002.

Fiala, Petr, Pitrová, Markéta, *Evropská referenda*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.

Gauchet, Marcel, Rémond, René, Le temps du marasme: un échange, *Le débat*, 2006, č. 141, str. 4- 22.

Généraux, Jacques, *Sens et conséquence du „non“ français*, Paris: Seuil, 2005.

Hourcade, Jean, *Le Français, les Français et...les autres*, Paris: SIDES, 1993.

Hall, Peter, *The Economic Challenges facing president J. Chirac*, Washington D. C.: U. S. - France Analysis Series, The Brooking Institution, 2002, str. 1- 4.

Jabko, Nicolas, La France face à la Constitution européenne: un héritage mal assumé, *Critique internationale*, 2005, č. 29, str. 135- 151.

Laurent, Annie, Sauger, Nicolas, et al., *Le référendum de ratification du traité constitutionnel: Comprendre le „Non“ français*, Paris: Cahiers du CEVIPOF, č. 42, 2005.

Lazorthes, Frédéric, L'attente confuse d'un pays en mal d'avenir, *Le débat*, 2005, č. 136, str. 58- 68.

Lefebvre, Maxime, *France and Europe: an ambivalent relationship*, Washington D. C.: U. S. - Europe Analysis Series, The Brookings Institution, 2004, str. 1- 6.

Lequesne, Christian, Sur les craintes françaises d'une Europe espace, *Esprit*, 2006, č. 322, str. 28- 35.

Miquet- Marty, François, Les quatre crises de la représentation politique, *Esprit*, 2006, č. 322, str. 79- 89.

OFCE , *L'économie française 2004-2005*, Paris: La Découverte, 2004.

Perrineau, Pascal., Boissieu, Laurent, Boy, Daniel, et al., *Le vote européen: 2004-2005*, Paris: Presses de la Fondation nationale des sc, 2005.

Rozès, Stéphane, La rénationalisation du débat européen, *Le débat*, 2005, č. 136, str. 29 -43.

Rupnik, Jacques et al., *Les européens face a l'élargissement: perceptions, acteurs, enjeux*, Paris: Presses de Science-Po, 2004.

Rupnik, Jacques, Lequesne, Christian, *L'Europe des Vingt-Cinq: 25 cartes pour un jeu complexe*, Paris: Autrement, 2004.

Sauger, Nicolas, Brouard, Sylvain, Grossman, Emiliano, *Les Français contre l'Europe?*, Paris: Presses de Science- Po, 2007.

Sitter, Nick, *Opposing Europe: Euro-scepticism, Opposition and Party Competition*, Brighton: SEI Working Paper, č. 56, Sussex European Institute, 2002.

Szczerbiak, Aleks, Taggart, Paul, *Opposing Europe: Party Systems and Opposition to the Union, the Euro and Europeanisation*, Brighton: SEI Working Paper, č. 36, Sussex European Institute, 2000.

Taggart, Paul, Szczerbiak, Aleks, *The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States*, Brighton: SEI Working Paper, č. 51, Sussex European Institute, 2002.

Winock, Michel, *La chute*, *Le débat*, 2006, č. 141, str. 23- 36.

Ysmal, Colette, *Le comportement électoral des Français*, Paris: La Découverte, 1990.

Použité primární zdroje

Élargissement de l'Union européenne, Flash- Eurobaromètre 132/2, 2002, staženo 5. 5. 2008, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/flash_arch_en.htm.

Eurobarometer 54, 2000, staženo 15. 3. 2008, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb54/eb54_en.htm.

Histoire et sens de la construction européenne, colloque de 5 et 6 mai 2000, le Sénat, Paris: Atelier, 2000.

La citoyenneté européenne, Flash Eurobarometre 133, 2002, staženo 27. 11. 2007, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/flash_arch_en.htm.

La constitution européenne: sondage post-référendum en France, Flash Eurobarometre 171, 2005, staženo 27. 11. 2007, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/flash_arch_en.htm.

Le „non“ Français: les messages d'un vote- table ronde avec Guy Coq, Gil Delanoï, Jacques Donzelot, Jean-Claude Eslin, Antoine Garapon, Paul Garapon, Jérôme Guidicelli, Daniel Cindenberg, Michel Marian, Jean-Claude Monod, Marc-Olivier Padis et Joel Roman, *Esprit*, 2006, č. 322, str. 90- 103.

Les citoyens européens et l'avenir de l'Europe, Eurobaromètre 65, 2006, staženo 27. 11. 2007, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb65/eb65_en.htm.

L'euro deux ans après, Eurobaromètre Flash 153, 2003, staženo 27. 11. 2007, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/flash_arch_en.htm.

L-H-AOL-Arte-Libération-L'express, průzkum veřejného mínění, Le Monde, 14. 6. 2005.

L'opinion française face à l'Union européenne, à l'élargissement et à l'avenir de l'Europe, Eurobaromètre 57, 2002, staženo 5. 5. 2008, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb57/eb57_en.htm.

National report- France, Eurobarometer 60.1, 2003, staženo 5. 5. 2008, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb60/eb60_en.htm.

Opinion publique, staženo 15. 3. 2008, http://ec.europa.eu/public_opinion/index_fr.htm.

Programme- FN, staženo 15. 3. 2008, http://www.frontnational.com/doc_souv_europe.php.

Rapport national- France, Eurobaromètre 63.4, 2005, staženo 27. 11. 2007, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb63/eb63_en.htm.

Scrutin du 29 mai 2005, staženo 12. 5. 2008, http://www.interieur.gouv.fr/sections/a_votre_service/resultats-elections/rf2005/000/000.html.

Seznam použitých zkratek

Dělnický boj (Lutte ouvrière, LO)

Evropská unie (European Union, EU)

Generální konfederace práce (Confédération générale du travail, CGT)

Hnutí pro Francii (Mouvement pour la France, MPF)

Komunistická strana Francie (Parti communiste français, PCF)

Lov, rybolov, příroda, tradice (Chasse, pêche, nature, traditions, CPNT).

Národní fronta (Front National, FN)

Národní republikánské hnutí (Mouvement national républicain, MNR)

Občanské hnutí (Mouvement des citoyens, MC)

Revoluční komunistická liga (Ligue communiste révolutionnaire, LCR)

Sdružení pro Francii (Rassemblement pour la France, RPF)

Sdružení pro republiku (Rassemblement pour la République, RPR)

Svaz pro francouzskou demokracii (Union pour la démocratie française, UDF)

Světová obchodní organizace (World Trade Organisation, WTO)

Unie pro lidové hnutí (Union pour un mouvement populaire, UMP)

Zelení (Les Verts, LV)